

IDŽAZETNAME U RUKOPISIMA GAZI
HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE

- Prilog proučavanju historije obrazovanja u BiH-

U islamskom svijetu postojala je vrlo stara tradicija da, kad pred njim završi školovanje, učitelj svome učeniku izda idžazetnamu.¹ Ova tradicija prvo se počela njegovati u V/XI stoljeću u Bagdadu, odakle se u VI/XII stoljeću prenijela i u druge islamske centre kao što su Damask, Kairo, Kajrevan i Fes,² a kasnije u IX/XV stoljeću u Carigrad i druge velike centre Osmanskog carstva. Iako su se, najčešće, izdavale za čisto islamske znanosti, kao što su hifz, kiraet, hadis, tefsir, akaid, islamsko pravo, tesavvuf itd., postojale su idžazetname i za druge oblasti kao što su medicina,³ matematika, kaligrafija, pojedini zanati i sl.

Sadržaj većine idžazetnama raspoređen je tako da počinju uobičajenim invocacijama *besselom*, *hamdelom*, *taslijom* i *kelime-i-šehadetom*. Poslije njih, slijedi kratko upoznavanje s važnošću dotične nauke protkano citatima iz Kur'ana, izrekama poslanika Muhammeda, s.a.v.s., i savjetima

- 1 Izraz *iğāzat* je arapskog porijekla i znači: dopuštenje, ovlaštenje, punomoć, odobrenje, licenca, potvrda, dozvola, diploma... (v. Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, III izdanje, EL-KALEM, Sarajevo, 1977., str. 251). U klasičnom arapskom jeziku u istom značenju često je korišten i izraz *sammā'*. Na prostorima Osmanskog carstva, pa i našim krajevima, češće je upotrebljavan izraz *iğāzatnāma* (tur. *icâzetnâme*), pa ćemo ga u ovom radu i mi koristiti.
- 2 François Déroche, *al-Madhal ilā 'ilm al-kitāb al-maḥtūṭ bi al-ḥarf al-'arabī*, naqalah ilā al-'arabiyya wa qaddama lah Ayman Fu'ād Sayyid, Mu'assasa al-Furqān li at-turāt al-islāmī, London, 1426/2005., str. 498-491.
- 3 Krajem III/IX i početkom IV/X stoljeća u Bagdadu su se počeli pojavljivati nadriječnici i šarlatani koji su crnili ugled liječničke profesije. Njima se odlučno suprotstavljao najslavniji liječnik toga vremena Abū Bakr ar-Rāzī (864-932), koji je, zbog ogromnog doprinosa medicinskoj znanosti i brojnih djela prevedenih na latinski jezik, na Zapadu prozvan arapskim Galenom. Njegova borba je 938. godine rezultirala uvođenjem polaganja stručnog ispita i obaveznim posjedovanjem idžazetname za sve liječnike koji su se htjeli baviti liječničkim pozivom. (v. Sigrid Hunke, *Allahs Sone Über dem Abenland - Anser Arabisches erbe*, Erstmalig in der Fischer Bücherei Februar 1965., Frankfurt am Main und Hamburg..., str. 121-122).

najznačajnijih predstavnika dotične nauke. Učitelj, zatim, navodi svoje ime i biranim riječima konstatira da je taj i taj učenik pred njim proveo toliko i toliko vremena, da je potpuno ovladao dotičnom naukom i da mu, kao potvrdu da se njome može samostalno baviti i prenositi je na svoje učenike, izdaje idžazetnamu. Nakon toga, slijedi najduži dio idžazetname, niz učitelja u kome učitelj navodi ime svoga učitelja, ime učiteljeva učitelja i tako redom sve do utemeljitelja, odnosno prvog učitelja dotične nauke, tj. poslanika Muhammeda, s.a.v.s. Na kraju idžazetname obično se nalazi bilješka pisana rukom učitelja, u kojoj on navodi svoje ime, mjesto i godinu izdavanja idžazetname. Ispod bilješke i potpisa učitelja često nailazimo i na otisak njegovog ličnog pečata.⁴

Padom srednjovjekovne Bosne i Hercegovine pod tursku vlast, tokom XV i XVI stoljeća, došlo je do velike promjene u njenom privrednom, društvenom, vjerskom i kulturnom životu. Snažan ekonomski razvoj gradova i gradske privrede, pod utjecajem islamske kulture i civilizacije, praćen je osnivanjem mnogobrojnih vakufskih ustanova vjerskoprosvjetnog i socijalno-humanitarnog karaktera. U takvim uvjetima, domaćem stanovništvu, naročito onome koje je primilo islam, pružala se prilika školovanja, kako u lokalnim školama (medresama) tako i u velikim obrazovnim centrima izvan granica Bosne i Hercegovine, kao što su: Istanbul, Kairo, Damask, Meka, Medina i dr. Po povratku u domovinu, oni su sa sobom donosili rukopise djela iz raznih naučnih oblasti na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, među kojima su često bile i njihove idžazetname (diplome). Neke od ovih idžazetnama, putem poklona, vakufa ili otkupa, vremenom su dospjele u Gazi Husrev-begovu biblioteku u Sarajevu.

U rukopisima ove biblioteke nalazi se ukupno 63 idžazetname.⁵ To su pretežno idžazetname o završenoj visokoj školi čiji su vlasnici bili osposobljeni za obavljanje dužnosti ne samo imama nego i muderisa, kadije pa i muftije. Iako u rukopisu nose ovakav naziv neke od gore spomenutih idžazetnama po svome sadržaju, zapravo, i ne predstavljaju prave idžazetname (diplome) već dozvole (*izn-name*) za učenje određenih virdova⁶ ili

4 *Islam Ansiklopedisi* (dalje: IA), Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 21, Istanbul, 2000., str. 398.

5 U Fondu arhivskih dokumenata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu nalazi se još 16 idžazetnama koje, iako obrađene, nisu uvrštene u ovaj popis.

6 Vidi idžazetname pod br. 20, 22, 48, 50 i 51 u ovom popisu.

stručnu ocjenu i preporuku nekog djela.⁷ Četiri idžazetname iz ovog popisa po mnogo čemu odudaraju od ostalih idžazetnama. To su idžazetname hafiza Huseina Rakim-efendije Islamovića, posljednjeg bosanskohercegovačkog kaligrafa i učitelja u kaligrafiji Behauddin-ef. Sikirića, Akif-ef. Hadžihuseinovića-Muvekkita, hafiz Sulejman-ef. Čučka i hafiz Mustafe-ef. Čadordžije. Karakteristične su po tome što ih je on sam ispisao kaligrafskim pismom, u obliku bogato ukrašenih levhi i što su mu svaku od njih izdala po dvojica učitelja u kaligrafiji.⁸

U pojedinim idžazetnamama nedostaju jedan, dva ili više gore navedenih elemenata. Iako je najčešće riječ o izostavljanju dijela ili cijelog niza učitelja, mjesta i godine izdanja, u nekim idžazetnamama nedostaju i najosnovniji elementi kao što su ime učenika ili murida kome je idžazetnama izdana⁹ i potpis učitelja.¹⁰ Otuda je i obim idžazetnama različit. Neke od njih sastoje se od svega desetak redaka teksta,¹¹ dok druge zauzimaju

7 Vidi idžazetname pod br. 4, 5, 6 i 7 koje su, kao preporuku djela *al-Ġawābir wa ad-durar aš-šugrā* 'Abdulwahhāba a-Ša'rānija, izdala četverica najpoznatijih predstavnika hanbelijske, hanefijske, malikijske i šafijske pravne škole u Egiptu. Idžazetname se nalaze na kraju spomenutog djela u rukopisu br. R-1589, koji je kataloški obrađen u trinaestom svesku *Kataloga rukopisa* Gazi Husrev-begove biblioteke (v. Haso Popara, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, Svezak trinaesti /dalje: Popara XIII/, London-Sarajevo, 1425/2004., 7608, str. 180-84).

8 Vidi: Mehmed Mujezinović, "Diplome kaligrafa Islamovića u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu", *Anali* Gazi Husrev-begove biblioteke /dalje: *Anali* GHB/, Knjiga I, Sarajevo, 1972., str. 91-94.

9 Vidi idžazetnamu br. A-3052/TO u Fondu arhivskih dokumenata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, koju je nama nepoznatom muridu izdao 'Abdurrahmān Sirrī (Sikirić), šejh nakšibendijske tekije na Oglavku kod Fojnice.

10 Vidi prepis idžazetname aš-šayha Ismā'ila ibn Mūsā al-Maṭṭānija koju mu je izdao aš-šayh 'Afifuddīn al-Ḥusayn, starješina kadirijskog reda. Idžazetnama se nalazi u rukopisu br. R-4243 koji je kataloški obrađen u drugom svesku *Kataloga rukopisa* Gazi Husrev-begove biblioteke (v. Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, Svezak drugi /dalje: Dobrača II/, Sarajevo, 1976., 1852/5, str. 890-91).

11 Vidi idžazetnamu hadži Abdullaha Saračevića, muderisa Merhemića medrese u Sarajevu, kojom je glavni šejh Kiršeherske tekije Muṣṭafā Šukrī, 23. rebiu-l-ahira 1306/1888. godine, potvrdio njegov izbor za *ehibabu* i *čehaju* sarajevskih tabaka i ostalih esnafa (v. Hamdija Kreševljaković, "Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini 1463-1878" u: *Izabrana djela II*, Veselin Masleša, Sarajevo, str. 51-53). Idžazetnama se u Fondu arhivskih dokumenata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu vodi pod br. A-3159/TO.

po dvadeset, pa i više stranica teksta.¹² Pored gore navedenih podataka, na marginama i zaštitnim listovima pojedinih idžazetnama mogu se naći i dodatni elementi, kao što su razne ovjere¹³ i bilješke.¹⁴ Također se može primijetiti da su svi nosioci idžazetnama, njihovi izdavači i učitelji sve do jednoga bili muškarci i da među njima nema ni jedne žene.¹⁵

Iako većina od 63 spomenutih idžazetnama potječe iz doba Osmanskog carstva, sve su napisane na arapskom jeziku. Nastale su na širokom prostoru od Samarkanda i Derbenta, preko Meke, Medine, Kaira, Halepa, Istanbula, Skoplja, Prizrena, Sarajeva, Mostara, Oglavka kod Fojnice, pa sve do Gradačca, u vremenskom rasponu dužem od pola milenijuma.¹⁶ Budući da je, zbog uopćenih izraza, kao što su: opća idžazetnama (al-iğāza al-‘amma), opća idžazetnama u racionalnim i tradicionalnim znanostima (al-

12 Vidi idžazetnamu kurra hafiza Asim-ef. Sirće iz Sarajeva, koju mu je, 15. šabana 1341/1923. godine, izdao kurra hafiz Hamdi-ef. Berberović, imam Gazi Husrevbegove džamije u Sarajevu. Idžazetnama se nalazi u rukopisu br. R-7577.

13 Vidi idžazetnamu Saliha Safveta Bašića u rukopisu br. R-6804, u kojoj se listu 1a nalazi ovjera Ministarstva vera Kraljevine S.H.S. u Beogradu, od 9. januara 1924. godine.

14 Vidi idžazetnamu Abdullaha Prešlje iz Sarajeva u rukopisu br. R-6509, u kojoj se na zadnjem zaštitnom listu nalazi bilješka da je ceremonija uručenja idžazetname upriličena u Sultan-Mehmedovoj (Fatihovoj) džamiji u Istanbulu, 27. zu-l-kadeta 1326/1908. godine.

15 Ova činjenica rezultat je konzervativnog odnosa društva prema ženi u doba dekadence islamskog svijeta i nema nikakve veze sa izvornim učenjem islama, budući da je poslanik Muhammed, s.a.v.s., rekao: "Tražiti znanje stroga je dužnost (fard) svakog muslimana i muslimanke." Dokaz za to je i činjenica da ‘Umar ibn Fahd al-Hāšimī al-Makkī u svojoj knjizi *Ad-Durar al-Kamīn bi Dayl al-‘Iqd at-Tamīn fi tāriḥ al-Balad al-Amīn* navodi biografije 286 naučnica iz Mekke sa dobijenom idžazetnamom, koje su istovremeno izdavale idžazetname i drugim učenjacima i da je Ibrāhīm ibn Ḥamūd al-Mušayqah, profesor na Islamskom univerzitetu Imam Muḥammad ibn Sa‘ūd u al-Qasīmu, u svome djelu *Tāriḥ Umm al-Qurā wa Makāna al-Mar’a al-‘Ilmiyya fihā min ḥilāl ad-Durar al-Kamīn li Ibn Fahd*, dokazao da su žene u Mekki svojim ugledom i znanjem bile svjetionici na putu nauke mekanskim učenjacima u IX/XV stoljeću, mnogo prije nego što se Evropa počela oslobađati svoje mračne ere (v. Aḥmed Zeki Jemani, *Žena u islamu*, preveo s arapskog dr. Mustafa Jahić, Sarajevo, 1428/2007., str. 54-55).

16 Najstarija među njima je idžazetnama Sa‘duddīna Muḥammada al-Ġuwaynija iz mjeseca zu-l-hidždžeta 616/1220. godine (prepis od 10. džumade-l-evvela 852/1448. godine), a najmlađa prepis idžazetname Mehmeda Handžića od 21. džumade-l-ahira 1351/1932. godine.

iġāza al-‘amma fi al-‘ulūm al-‘aqliyya wa an-naqliyya), idžazetnama u svim teoretskim i praktičnim znanostima (al-iġāza fi ġamī’ al-‘ulūm an-nažariyya wa at-taḥḥiqiyya) i sl., naučnu oblast bilo teško precizirati, u bilješkama na dnu teksta, redovno smo citirali originalni tekst, onako kako stoji u svakoj od idžazetnama. Osim toga, u pojedinim idžazetnamama navedeno je i po nekoliko različitih disciplina, npr. tesavvuf, hadis, fikh, tefsir itd. To je bio razlog da njihov pregled damo hronološki, po godini izdavanja ili prepisa, a ne po naučnim oblastima za koje su izdane. Imena bosanskohercegovačkih alima u popisu smo dali onako kako su poznati u narodu i u literaturi na bosanskom jeziku, a u bilješkama na dnu teksta, kako su navedena u tekstu idžazetname, i to u transkripciji po ZDMG metodu, koja je korištena i u izradi *Kataloga rukopisa* Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

U ovom popisu ograničili smo se na navođenje samo najosnovnijih podataka navedenih u svakoj od idžazetnama: inventarskog broja rukopisa, broja listova, imena učitelja koji je idžazetnamu izdao, imena učenika kome je idžazetnama izdana, oblasti za koju je izdana, mjesta i godine izdanja te mjesta prepisa i imena prepisivača, ukoliko se radi o prepisu, a ne originalu.

Pažljivom analizom niza učitelja u idžazetnamama bosanskohercegovačkih alima, moguće je utvrditi puteve preko kojih su pojedine islamske znanosti došle u naše krajeve. Zato idžazetname mogu poslužiti kao prvo-razredni dokument za izučavanje historije školstva, obrazovanja i, uopće, kulturne baštine Bošnjaka. S obzirom na to da, koliko je nama poznato, do sada nije objavljen zaseban popis idžazetnama u rukopisima Gazi Husrev-begove biblioteke i da bi on mogao poslužiti kao solidna podloga i podstrek za daljnja istraživanja na tom polju, smatrali smo potrebnim napraviti jedan takav popis.

Hronološki pregled idžazetnama

1. Prepis *idžazetname* aš-šayḥa Sa‘duddīna, Muḥammada ibn al-Mu‘ayyada al-Ġuwaynija¹⁷ iz oblasti tesavvufa, tefsira i hadisa.¹⁸ Nalazi se na listo-

17 Sa‘duddīn Muḥammad ibn al-Mu‘ayyad ibn Muḥammad ibn Ḥamawayh al-Ḥamawī al-Ġuwaynī je poznati sufijski učenjak i pisac koji je rođen na brdu Kasijun kod Damaska, a umro u Horasanu 650/1252. godine (v. Kaḥḥāla, ‘Umar Riḍā: *Muḡam al-mu‘allifin – Tarāġim mušannifi al-kutub al-‘arabiyya* /dalje: Kaḥḥāla/, Ġuz’ XII, Bayrūt, str. 70; Brockelmann, Carl: *Geschichte der arabischen Litteratur, Supplementband* /dalje: Brockelmann S/, I, Leiden, 1937., str. 803).

18 وَأذنا له أن يلقن الذكر لمريديه في نواحيه وأن يجلس في الخلوة ويشارطهم بما شارطناه... وأجزت له رواية مسموعاتي ومجموعاتي في كل فن من التفاسير والأحاديث وما يجري فيه العنينة والأسانيد وكذلك أجزت له مجازاتي ومناولاتي عن مشايخي

vima 309b-310a u rukopisu br. R-743. Idžazetnamu je izdao aš-šayḥ Aḥmad ibn ‘Umar ibn Muḥammad al-Ḥiwaqī, Nağmuddīn al-Kubrā¹⁹ u zadnjoj dekadi mjeseca zu-l-hidždžeta 616/1220. godine. Prepisao ju je Muḥammad ibn Maḥmūd al-Ḥusaynī aš-Šāfi‘ī ad-Darbandī, 10. džumade-l-evvela 852/1448. godine u Derbentu.²⁰ (Vidi prilog 1).

2. Prepis *idžazetname* aš-šayḥa Muḥammada ibn Muḥammada ibn al-Muwaffaqa iz oblasti tesavvufa,²¹ kojom je postavljen za šejha hanikaha u provinciji Azkān. Nalazi se na listovima 310a-311a u rukopisu br. R-743. Idžazetnamu je izdao aš-šayḥ Aḥmad ibn ‘Umar ibn Muḥammad al-Ḥiwaqī, Nağmuddīn al-Kubrā.²² Nema podataka o mjestu ni godini izdanja.²³ Prepisao ju je Muḥammad ibn Maḥmūd al-Ḥusaynī aš-Šāfi‘ī al-Ḥusaynī, 10. džumade-l-evvela 852/1448. godine u Derbentu.

3. Prepis *idžazetname* aš-šayḥa Muḥammada ibn ‘Abdullāha al-Ḥūbigānija iz oblasti tesavvufa.²⁴ Nalazi se na listovima 311a-312b u rukopisu br. R-743. Idžazetnamu je izdao aš-šayḥ Aḥmad ibn ‘Umar ibn Muḥammad al-

19 Aḥmad ibn ‘Umar ibn Muḥammad al-Ḥiwaqī, Nağmuddīn al-Kubrā, poznati učenjak i pisac djela iz oblasti tesavvufa, hadisa i tefsira, rođen u mjestu Ḥiwaq u Havarizmu, 540/1145. godine, pao je kao šehid u odbrani Havarizma od provale Mongola 618/1221. godine. Osnivač je *kubravijskog* ili *zlatnog* sufijskog reda. Autor je obimnog komentara Kur’ana u 12 svezaka i više djela iz oblasti tesavvufa i islamske filozofije, koja se smatraju nezaobilaznim izvorom u proučavanju islamske filozofije na razmeđu XII i XIII stoljeća (v. *al-Munğid fi al-adab wa al-‘ulūm - Mu‘ğam li a’lām aš-šarq wa al-ğarb*, Bayrūt, 1956., str. 531).

20 Derbent, grad i luka na zap. obali Kaspijskog jezera u Dagestanskoj autonomnoj republici u sastavu Ruske Federacije. Leži na željezničkoj pruzi Mahaškala-Baku. Arapi su ga osvojili 728. godine i njime upravljali sve do 1220. godine, iste godine kada je izdana i gore navedena idžazetnama. Od XV do XVIII stoljeća oko Derbenta su se otimali Iran i Turska. Mirovnim ugovorom između Irana i Rusije 1813. godine, Derbent je s cijelim Dagestanom pripao Rusiji. (*Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, /dalje: OEJLZ/ II, Zagreb, 1977., str. 229).

21 فأذنت له المشيخة بالخانقاه التي بولاية أذكان وتلقين الذكر لمن طلبه منه والإجلاس في الخلوة وألبست عليه خرقة معتنة الى رسول الله صلى الله عليه وسلم وأذنت له إلباسها لمن طلبه منه وكان ذلك الطالب أهلاً لبسها

22 Isto kao u bilješci br. 19.

23 Najvjerojatnije u mjestu Ḥiwaq u Havarizmu, a sigurno prije smrti aš-šayḥa Nağmuddīna al-Kubrā-a, 618/1221. godine.

24 وقد أذنت لولدي العزيز محمد بن عبد الله الخويباني في لبس الخرقة وتلقين الذكر والإجلاس في الخلوة وتفسير الواقعات بقدر الإمكان وما يرد عليه أو على مريديه من المعضلات

Hīwaqī, Nağmuddīn al-Kubrā. Nema podataka o mjestu ni godini izdanja. Prepisao ju je Muḥammad ibn Maḥmūd al-Ḥusaynī aš-Šāfi‘ī al-Ḥusaynī, 10. džumade-l-evvela 852/1448. godine u Derbentu.

4. Prepis *idżazetname* koju je napisao vrhovni kadija hanbelijske pravne škole u Egiptu, šayḥu-l-islām Šihābuddīn Aḥmad ibn ‘Abdul‘azīz ibn ‘Alī, Ibn an-Nağğār.²⁵ Ovo je, zapravo, stručna ocjena i preporuka djela *al-Ġawābir wa ad-durar aš-šuğrā* iz oblasti tesavvufa, koje je 944/1537. godine napisao poznati učenjak šafijske pravne škole i šejh šazilijskog reda u Egiptu, ‘Abdulwahhāb ibn Aḥmad aš-Ša‘rānī.²⁶ Idżazetnama se nalazi na listovima 180b-181b u rukopisu br. R-1589. Napisana je u Kairu prije 944/1537. godine, a ovaj prepis iz autografa, najvjerovatnije, u XVII stoljeću.²⁷

5. Prepis *idżazetname* koju je napisao šejh hanefijske pravne škole u Egiptu Šihābuddīn Aḥmad ibn Muḥammad al-Miṣrī zvani Ibn Šalabī,²⁸ kao stručnu ocjenu i preporuku djela *al-Ġawābir wa ad-durar aš-šuğrā* iz oblasti tesavvufa, koje je 944/1537. godine napisao poznati učenjak šafijske pravne škole i šejh šazilijskog reda u Egiptu ‘Abdulwahhāb ibn Aḥmad aš-Ša‘rānī. Idżazetnama se nalazi na listovima 181b-182b u rukopisu br. R-1589. Napisana je u Kairu prije 1021/1612. godine, a ovaj prepis iz autografa, najvjerovatnije, u XVII stoljeću.²⁹

25 Šayḥu-l-islām Aḥmad ibn ‘Abdul‘azīz ibn ‘Alī ibn Ibrāhīm ibn Rašīd al-Futūḥī, rođen 862/1458., umro 949/1542. godine, poznat je još i pod nadimcima Šihābuddīn i Ibn an-Nağğār (v. Kaḥḥāla I, str. 276; Popara XIII, 7608/2, str. 181-182).

26 ‘Abdulwahhāb ibn Aḥmad ibn ‘Alī ibn Aḥmad ibn Muḥammad ibn Mūsā aš-Ša‘rānī al-Anṣārī aš-Šāf‘ī aš-Šādīlī, Abū al-Mawāhib, rođen u Kalkašandu 898/1493., umro u Kairu 973/1565. godine, zapravo je samo sabrao i u ovome djelu iznio učenje svoga slijepog učitelja ‘Alī al-Ḥawwāša, pred kojim je učio trideset godina i od koga se zadnjih deset godina nije odvajao. Autor je djelo završio 944/1537. godine. Prvi put je štampano u Kairu 1276/1537. godine (v. Kaḥḥāla VI, str. 218-19; Sarkīs, Yūsuf Ilyān: *Muğam al-maṭbū‘āt al-‘arabiyya wa al-mu‘arraba*, II, al-Qāhira, 1346/1928., str. 1130-31).

27 Vidi: Popara XIII, 7608/2, str. 181-182.

28 Aḥmad ibn Muḥammad ibn Yūnus ibn Ismā‘īl ibn Muḥammad as-Su‘ūdī al-Miṣrī al-Ḥanafī, poznat još i pod nadimcima Šihābuddīn i Ibn aš-Šalabī, umro je 1021/1612. godine (v. Kaḥḥāla II, str. 78-79).

29 Vidi: Popara XIII, 7608/3, str. 182.

6. Prepis *idžazetname* koju je napisao šejh malkijske pravne škole u Egiptu Nāširuddīn Muḥammad ibn Ḥasan al-Laḳānī³⁰ kao stručnu ocjenu i preporuku djela *al-Ġawāhir wa ad-durar aš-šugrā* iz oblasti tesavvufa, koje je 944/1537. godine napisao poznati učenjak šafijske pravne škole i šejh šazilijskog reda u Egiptu ‘Abdulwahhāb ibn Aḥmad aš-Ša‘rānī. Idžazetnama se nalazi na listovima 182b-183a u rukopisu br. R-1589. Napisana je u Kairu prije 957/1551. godine, a ovaj prepis iz autografa, najvjerovatnije, u XVII stoljeću.³¹

7. Prepis *idžazetname* koju je napisao poznati učenjak šafijske pravne škole i šejh šazilijskog reda u Egiptu, ‘Abdulqādir ibn Muḥammad aš-Šādīlī³² kao stručnu ocjenu i preporuku djela *al-Ġawāhir wa ad-durar aš-šugrā* ‘Abdulwahhāba ibn Aḥmada aš-Ša‘rānja.³³ Idžazetnama se nalazi na listovima 182b-183a u rukopisu br. R-1589. Napisana je u Kairu prije 935/1529. godine, a ovaj prepis iz autografa, najvjerovatnije, u XVII stoljeću.³⁴

8. *Idžazetnama* Muḥammada Ḥāġī ibn Mawlānā Mīr Muḥammada ibn Mīr Sayyida Ḥasana (al-Makkīja?) iz oblasti islamskog prava, s ovlaštenjem da samostalno može donositi fetve i rješavati sporove među sljedbenicima hanefijske pravne škole te izjavom učitelja da je osposobljen za postavljanje na položaj kadije u gradu Samarkandu.³⁵ Idžazetnamu je izdao Muhammad ibn Bābā Gulān, muftija u Samarkandu. Nalazi se na listovima 150b-153b u rukopisu br. R-6699. Idžazetnama je napisana rukom učitelja. Na kraju se nalazi njegov potpis, otisak ličnog pečata koji nije čitljiv te niz njegovih učitelja sve do poslanika Muhammeda, s.a.v.s. Nema podataka o

30 Muḥammad ibn Ḥasan ibn ‘Alī ibn ‘Abdurrahmān al-Laḳānī al-Mālikī, poznat i pod nadimkom Nāširuddīn, rođen je 873/1468., a umro 957/1551. godine (v. Kaḥḥāla II, str. 78-79; Brockelmann, S II, str. 435).

31 Vidi: Popara XIII, 7608/4, str. 182-183.

32 ‘Abdulqādir ibn Muḥammad ibn Aḥmad aš-Šādīlī al-Miṣrī aš-Šāfi‘ī, učenik Ġalāluddīna as-Suyūṭīje, umro oko 935/1529. godine, autor je više djela iz oblasti islamskog prava i tesavvufa (v. Kaḥḥāla V, str. 298).

33 Isto kao u bilješci br. 26.

34 Vidi: Popara XIII, 7608/5, str. 183-184.

35 فأجزت له أن يروى ما لي فيه حقّ الرواية وأن يكتب الفتاوى في الوقائع بالدراية على مذهب الإمام الأعظم أبي حنيفة... وأجزته أيضًا بالأمر المذكور قاضيًا بسمرقند

godini izdavanja idžazetname.³⁶ Kataloški je obrađena u devetom svesku *Kataloga rukopisa*.³⁷

9. Prepis *idžazetname* koju je nekom od svojih učenika³⁸ 1. džumade-l-ahira 1060/1650. godine izdao Muḥammad ibn ‘Alī al-Bābīlī aš-Šāfi‘ī.³⁹ Idžazetnama je izdana za određena hadiska djela.⁴⁰ Nalazi se na listovima 73b-86a u rukopisu br. R-3492. Nema podataka o prepisivaču, mjestu ni godini prepisa.⁴¹

10. Prepis *idžazetname* aš-šayḥa Ismā‘īla ibn aš-šayḥa aš-šāliḥa Musāa al-Maltānija,⁴² nastanjenog u Bosni. Nalazi se na listovima 93b-100b u ruko-

36 Najvjerovatnije se radi o 992/1548. godini, budući da je te godine i na istoj vrsti papira prepisano prethodno djelo.

37 Vidi: Haso Popara, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, Svezak deveti, /dalje: Popara IX/, London-Sarajevo 1422/2001., 5414, str. 146-147.

38 Ime učenika nije navedeno ili je ispušteno greškom prepisivača.

39 Muḥammad ibn ‘Alī al-Bābīlī aš-Šāfi‘ī, ‘Alā’uddīn, umro 1077/1666. godine (v. Kaḥḥāla XI, str. 34; Brockelmann, Carl: *Geschichte der arabischen Litteratur, Grundband* /dalje: Brockelmann G/, II, Leiden, 1937., str. 327).

40 وقد أجاز الفقير مولانا المنوه بذكره جميع ما يجوز له روايته من الصحيحين والسّنن والألفيّة والجامع والأربعين النوويّة والمشكاة والمصابيح والشّمائل وغير ذلك

41 Sudeći po papiru, pismu i povezu rukopisa, prepis je, najvjerovatnije, iz XVIII stoljeća.

42 Nije nam poznato odakle je tačno aš-šayḥ Ismā‘īl ibn aš-šayḥ aš-šāliḥ Mūsā al-Maltānī došao u Bosnu ni u kojim je mjestima u Bosni djelovao. Na osnovu njegova nadimka al-Maltānī, Kasim Dobrača (v. Dobrača II, 1857/5, str. 891) pretpostavlja da bi ovaj šejh mogao biti porijeklom s Malte, a Omer Nakičević (v. *Arapsko-islamske znanosti i glavne škole od XV do XVIII vijeka*, Sarajevo, 1988., str.45, 120, 137 i 139) ga, na osnovu jednog rada Hivzije Hasandedića (v. "Kulturno-istorijski spomenici u Mostaru iz turskog doba", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, X-XI/1960-61, Sarajevo, 1961., str.162), poistovjećuje sa šejhom Ismailom iz Mostara. Međutim on nije mogao biti porijeklom ni s Malte ni iz Mostara zbog sljedećih činjenica: Malta nikada nije bila uporištem kadirijskog reda, jer su je od Arapa, još davne 1090. godine, preoteli Normani, dakle prije nego što je i osnovan kadirijski red (‘Abdulqādir al-Ġilānī, umro je u Bagdadu 561/1167. godine). Poslije je ušla u sastav Kraljevine Obiju Sicilija, a 1530. godine došla je u posjed viteškog reda ivanovaca, koji se otad nazivaju malteškim vitezovima. Godine 1798. osvojio ju je Bonaparte, a 1800. Britanci (v. *OEJLZ*, 5, str. 293). Isto tako, aš-šayḥ Ismā‘īl ibn aš-šayḥ Mūsā al-Maltānī nije identičan sa šejhom hadži Ismailom iz Mostara, koji je bio sin Salihov, a unuk Alije Opijača, te otac dobro poznatog Ibrahima Opijača i učenik Šejh-Jujina oca Jusufa Ejubovića.

pisu br. R-4243. Idžazetnamu, bez podataka o mjestu i godini izdanja, izdao je neki aš-šayḥ ‘Afifuddīn al-Ḥusayn, starješina kadirijskog reda. Njome je spomenuti aš-šayḥ Ismā‘il postavljen za šejha kadirijskog reda u Bosni i ”drugim islamskim zemljama” (vjerovatno na Balkanu), s ovlaštenjem da može postavljati i smjenjivati druge šejhove, i to među muškarcima i ženama.⁴³ Nema podataka o prepisivaču, mjestu ni godini prepisa. Sudeći po papiru, pismu, mastilu i povezu, prepisana je, najvjerovatnije, u XVIII stoljeću.⁴⁴

11. Prepis *idžazetname* Mustafe Pruščaka, sina Muhamedova⁴⁵ iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.⁴⁶ Idžazetnamu je izdao Muṣṭafā al-Arḍan ar-Rūmī al-Üskūdārī 8. zu-l-hidždžeta 1133/1721. godine. Nalazi se na listovima 112b-114a u rukopisu br. R-551. Idžazetnamu je prepisao nama nepoznati prepisivač iz originala koji je svojom rukom napisao i potpisao Muṣṭafā al-Arḍan ar-Rūmī al-Üskūdārī.⁴⁷

Kasnije se oženio kćerkom svoga profesora (Šejh Jujinom sestrom) i bio muderis na Karadoz-begovoj medresi u Mostaru. (v. Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima* / dalje: Šabanović, *Književnost* /, "Svjetlost", Sarajevo, 1973., str. 439-40). Prije će biti da je ovaj aš-šayḥ Ismā‘il porijeklom iz grada Malatye ili istoimene pokrajine u Turskoj, koja je, zbog svoje blizine s Bagdadom, bila jako uporište kadirijskog reda.

43 فقد سألني... الشيخ إسماعيل بن الشيخ الصالح موسى الملطاني البوصني مسكناً والقادي مشرباً... أن يكون خليفة وشيخاً على سائر الفقهاء القادريّة بالمملكة الإسلاميّة والديار البوصنيّة وسائر الممالك الإسلاميّة... فأقمته خليفة وشيخاً على سائر الفقهاء القادريّة والمشايخ الصوفيّة وأجزت له أن يجيز ذلك لمن يستحقّه... وأذن له الشيخ عفيف الدين الحسين المشار إليه في تلقين الذكر والتجليس على السجادة بحسب ما يراه ويختار لمن يراه أهلاً لذلك وأن يقيم أيضًا لمن يشاء ويختار من النساء الذنبيات... ويأخذ عليهنّ العهود ويعزل من يشاء منهنّ... وأذن أيضًا الشيخ الحسين للشيخ إسماعيل بأن يأذن للنساء الذنبيات أن يقمن من يشأن ويجلسن من يشأن ويعزلن من يشأن إذناً عاماً وأذن له بالقول والفعل في كل ما يراه ويختار

44 Dobrača II, 1857/5, str. 891

45 Muṣṭafā ibn Muḥammad al-Bosnawī al-Āqḥiṣārī an-Nawābādī, muderis i muftija u Pruscu i nekim drugim mjestima, umro 1169/1755. godine (v. Šabanović, *Književnost*, str. 470-80).

46 هذا وقد سمع مني... الجامع للمنقول والمعقول والأصول والفروع كلياً وجزئياً مصطفى بن محمد البوسني الأحمصاري النوابادي الحديث المسلسل... ثم التمس مني أن أجزيه بذلك وبغيره وقد قرأ على بعضاً من العلوم الآلية والفنون الكمالية وتفسير القرآن الكريم... وأجزته بذلك وبغيره كالبخاري ومسلم وبقية الكتب الست وما يجوز لي وعني روايته من مقروء ومسموع ومجاز إجازة خاصة أو عامة ومن معقول ومنقول من فروع وأصول ومن مناولة ومراسلة وبسائر كتب القراءات والتفسير والحديث ومن كلام ونحو وتصريف ومعان وبيان وبديع

47 كتب ذلك فقير عفو مولاه مصطفى الأرزن الرومي ثم الأسكداري... ثامن يوم الثلث من ذي الحجة سنة ثلث وثلثين ومائة وألف

12. *Idžazetnama* Šamsuddīna Muḥammada ibn Ḥasana Himmāt-zadea⁴⁸ iz oblasti hadisa.⁴⁹ Idžazetnamu je izdao Muḥammad ibn Muḥammad al-Budayrī ad-Dimyātī.⁵⁰ Nalazi se na listovima 100b-106b u rukopisu br. R-3505.⁵¹ Napisana je rukom izdavača⁵², a datum i godina izdanja, 10. ramazan 1134/1722. izraženi su u razlomcima u obliku zagonetke.

13. Druga *idžazetnama* Šamsuddīna Muḥammada ibn Ḥasana Himmāt-zadea⁵³ iz oblasti hadisa.⁵⁴ Nalazi su na listovima 108a-109a u rukopisu br. R-3505. Idžazetnamu je izdao poznati muhaddis i muftija u Meki Muḥammad ibn ‘Abdulmuḥsin al-Qala‘ī Tāğuddīn.⁵⁵ Na kraju idžazetname (list 109a), stoji bilješka da ju je svojom rukom u Meki napisao Muḥammad ibn Ḥasan Himmāt ad-Dimašqī⁵⁶, u zadnjoj dekadi mjeseca

48 Muḥammad ibn Ḥasan Himmāt-zāde al-Ḥanafī at-Turkmānī ad-Dimašqī al-Qoṣṭanṭīnī, poznat još i pod nadimcima Šamsuddīn i Abū ‘Abdullāh, rođen je u Damasku 1091/1680. a umro u Kairu 1175/1761. godine (v. Kaḥḥāla IX, str. 255; Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, Svezak prvi /dalje: Dobrača I/, Sarajevo, 1963., 591/16, str. 378-79).

49 وقرأ على ما تقر به العينان أطرافاً من الكتب السنية الشهيرة بالفضيلة في القديم والحديث وغيرها من مشاهير كتب الحديث ... ثم استجازني فيما أخذه عني... فاستخرت الله تبارك وتعالى في ذلك وأجزته إجازة عامة ... بشرط المعتر عند أهل الحديث والأثر

50 Muḥammad ibn Muḥammad ibn Muḥammad ibn Aḥmad ibn Ḥasan ibn ‘Alī al-Budayrī ad-Dimyātī aš-Šaf‘ī, poznat još i pod nadimcima Ibn al-Mayyit, Šamsuddīn i Abū Ḥāmid, veliki islamski pravnik, muhaddis i lingvista, umro je u ad-Dimyātu (u Egiptu) poslije 1134/1721. godine, gdje je dugo vremena obavljao dužnost muftije. Autor je više djela iz oblasti hadisa, islamskog prava, tefsira i lingvistike (v. Kaḥḥāla XI, str. 264-65; Brockelmann, G II, str. 322).

51 Vidi: Dobrača I, 591/16, str. 378-79.

52 قال ذلك بقمه ورفقه بقلمه فقير عفو ربه... محمد بن محمد بن أحمد البديري... مؤرخاً في عشر التاسع الرابع من الرابع من الثاني عشر من هجرة سيد البشر... (سنة أربع وثلاثين ومائة وألف)

53 Isto kao u bilješci br. 48.

54 وقد أجازني شيخي المذكور أعلاه أدام الله مجده... بالحديث المذكور وجميع مروياته

55 Muḥammad ibn ‘Abdulmuḥsin al-Qala‘ī, poznat još i pod nadimcima Tāğuddīn i Abū al-Faḍl, umro je poslije 1147/1735. godine (v. Kaḥḥāla X, str. 523; Brockelmann, S II, str. 522).

56 وأنا الفقير محمد بن حسن هيات الدمشقي الحنفي الحاضر يومئذ بمكة المشرفة... تحريراً في ختام الحجة الحرام ختام سنة اثنتين وثلاثين ومائة وألف من الهجرة النبوية... ما نسب إلى بباطنه صحيح فمقه الفقير المعترف بالتقصير محمد تاج الدين بن عبد المحسن الشهر بالقلعي

zu-l-hidždžeta 1132/1720. godine, a ispod toga bilješka i potpis učitelja Muhammada ibn ‘Abdulmuḥsina Tāğuddīna.⁵⁷

14. *Idžazetnama* Muḥammad-ef. ibn ‘Abdullāha ad-Dimašqīja (?)⁵⁸ iz oblasti hadisa.⁵⁹ Nalazi se na listovima 107b⁶⁰ i 114a u rukopisu br. R-3505. *Idžazetnamu*⁶¹, bez oznake mjesta i godine izdanja⁶², svojom rukom je napisao i potpisao Muḥammada ibn Himmāt al-Ḥanafi.⁶³

15. *Idžazetnama* ‘Abdullāha ibn Muḥammada ibn Mušṭafe al-Lādiqīja,⁶⁴ koju mu je za teoretske i praktične, racionalne i tradicionalne znanosti, fikh, islamsku filozofiju, tefsir i hadis,⁶⁵ izdao Muḥammad Ḥafīd, kadija u Kairu. *Idžazetnama* se nalazi na listovima 252b-256a u rukopisu br. R-1051. Nema podataka o godini izdanja, ali se sa sigurnošću može utvrditi da je to bilo prije 1155/1742. godine.⁶⁶ Napisana je vještom rukom kaligrafa a potpisana rukom učitelja.⁶⁷ Na kraju *idžazetname* se nalazi pečat na kome je čitljivo (حسبى الله وكفى عبده محمد).

57 Dobrača I, 591/17, str. 379.

58 Početak *idžazetname* u rukopisu br. R-3505, nalazi se na listu 107b, a nastavak na listu 114a. Ime učenika je naknadno precrtavano i nije do kraja čitljivo.

59 وكان ممن رغب في هذا الشأن محمد بن عبد الله الدمشقي فأجزته بجميع مروياتي ومسموعاتي من منقول ومعقول حسبما وصل إلى عن جمع من الفحول... ثم أتى أحف المجاز المذكور ضاعف الله لي وله الأجور بتسطيري الأسانيد للكتب الستة التي هي أشرف دواوين الإسلام وأشهرها

60 Budući da su listovi 108-113 u rukopisu br. R-3505 pogrešno uvezani, početak *idžazetname* u *Katalogu rukopisa* (v. Dobrača I, 591/17, str. 379) je pogrešno je citiran, kao početak *idžazetname* pod br. 13 u ovom popisu.

61 Vidi: Dobrača I, 591/19, str. 380.

62 Najvjerojatnije se radi o Damasku ili Kairu, prije 1175/1761. godine.

63 قاله بقمه ورقمه بقلمه محمد بن همام الحنفي خادم الحديث النبوي

64 ‘Abdullāh ibn Muḥammad ibn Mušṭafā al-Lādiqī, šejh halvetijskog reda u Kairu, umro je 1155/1742. godine (v. Kaḥḥāla, XII, str. 36).

65 قرأ على العلوم العقلية والنقلية والفروع والأصول والتفسير والحديث... فأجزت له بأن يروى عنّي ما يجوز لي روايته من العلوم نظرية وعملية أصولاً وفروعاً سيّما أحاديث نبينا... إجازة ملفوظة ومكتوبة

66 Budući da je te godine umro njen vlasnik.

67 مَقَّه الفقير إليه سبحانه محمد حفيد القاضي بمصر القاهرة

16. *Idžazetnama* Sayyida ‘Abdullāh-ef. al-Amāsija⁶⁸ iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.⁶⁹ Nalazi se na listovima 258b-261a u rukopisu br. R-1051. *Idžazetnamu* je 1180/1766. godine u Istanbulu, izdao as-Sayyid ‘Abdulwahrīb ibn Ḥusayn ibn Waliyuddīn al-Āmidī. Kaligrafskim slovima i vrlo vještom rukom ispisao ju je nama nepoznati kaligraf, a potpisao as-Sayyid ‘Abdulwahrīb ibn Ḥusayn Waliyuddīn al-Āmidī.⁷⁰ Ispod potpisa se nalazi pečat učitelja na kome je čitljivo ime (السَّيِّدُ عَبْدِ الْوَهَّابِ).

17. *Idžazetnama* Halil-ef., sina Ibrahimova⁷¹ iz oblasti tesavvufa, tefsira, hadisa, fikha i drugih tradicionalnih i racionalnih znanosti.⁷² *Idžazetnamu* je izdao Muṣṭafā Beg-zade.⁷³ Nalazi se na listovima 72b-74a u rukopisu br.

68 Sayyid ‘Abdullāh-ef. al-Amāsī (iz Amasije u Turskoj), umro 1234/1818. godine, bio je prvi muderis Nove ili Inadije medrese (Medrese-i cedid) u Sarajevu, koju su 1180/1766. godine podigli građani Sarajeva, u uglu bašče Gazi Isa-begove tekije, nedaleko od lokacije bivše Ulama-pašine medrese, koja je stradala u požaru 1697. godine, za vrijeme provale Eugena Savojskog (v. Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*, Mostar, 1999., str. 183-84).

69 قد لازمني مدَّةً مديدةً وأخذ عني العلوم العقلية والنقلية من الأصلية والفرعية... فأجزت له بأن يروى عني جميع مروياتي من الفنون العقلية والنقلية

70 نَمَّقَهُ أضعف عباد الله الملك القوي السَّيِّدُ عَبْدِ الْوَهَّابِ بن حسين ولى الدَّيْنِ الْأَمْدِي وذلك في سنة ثمانين ومائة وألف... في دار السُّلْطَنَةِ الْقِسْطَنْطِينِيَّةِ

71 Najvjerovatnije je riječ o Halilu ibn Ibrāhīmu, koji je veoma vještom rukom prepisao i ispravio Qara Dāwūd-zādeov prevod i opširni komentar al-Ġuzūlījeve zbirke salavata *Dalā’il al-bayrāt* na turskom jeziku, pod naslovom *Tawfiq muwaffiq al-hayrāt li nays al-barakāt fi hidma manba’ as-sa’ādāt - Šarḥ Dalā’il al-bayrāt* u rukopisu br. R-177. Kao vlasnik, na ovom rukopisu potpisao se i svoj pečat stavio pisar sarajevskog suda Muhamed Mula Mestvica. Kasnije je ovaj rukopis za Ajni-begov mekteb, koji je 1267/1850. godine obnovio i proširio Fadil-paša Šerifović, uvakufio hadži Muhamed Bičakčić, sin Fejzullahov (v. Dobrača I, 783, str. 541-542).

72 فقد أجزت أخي في الله ورفيقي في سبيل الله خليل بن إبراهيم... بقراءة الحزب الأعظم والورد الأفخم لمولانا علي القاري... وأجزته أيضاً بقراءة دلائل الخيرات... والأوراد والأحزاب للعلماء الكرام والمشايخ العظام... كالأحزاب الشاذلية والقادرية والأوراد البهائية وأوراد الشيخ محيي الدِّين بن العربي قدس سره... وأجزته في التفسير والحديث والفقه والتصوف وسائر المنقولات والمعقولات

73 As-Sayyid al-hāgg Muṣṭafā-efendī Beg-zāde rođen je u gradu Ahalcihe (آخسخه) jugozapadno od Tbilisija u današnjoj Gruziji (v. *Veliki atlas svijeta*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2004., str. 39), poznatom nakšibendijskom uporištu u prvoj polovini XVIII stoljeća. Početne nauke izučavao je u Ahalcihi, a nastavio u Istanbulu. Napisao je više djela na arapskom, turskom i perzijskom jeziku koja je sabrao as-Sayyid al-hāgg Muḥammad Murād-efendī, šejh tekije Murād Mulā u mahali Čeharšenbi u Istanbulu. Zbirku njegovih djela od 136 stranica štampala je u izdavačka kuća *Dār at-tibā’a al-Āmira*

R-7441. Rukopis je veoma luksuzno urađen, sa zlatom ukrašenim unvanima i kožnom povezu, na čijim su koricama utisnuti ornamenti. Idžazetnamu je 1200/1785-86. godine, vrlo vještom rukom, *nashī* pismom, ispisao kaligraf ‘Abdullāh Šayḥ-zāde al-‘Alā’iyawī⁷⁴, učenik Abū Bakra Rāšid-efendije, a izdiktirao ju je i potpisao Mušṭafā Beg-zāde.⁷⁵ Prema kazivanju Raseme Kapetanović (od koje je otkupljena), idžazetnama je ranije bila u vlasništvu Fadil-paše Šerifovića.⁷⁶

18. Prepis *idžazetname* Mustafe Nailije iz oblasti kaligrafije.⁷⁷ Nalazi se na listovima 89a-91a u rukopisu br. R-1180. Idžazetnamu je izdao kaligraf Ismail Zihni.⁷⁸ Prema bilješci na kraju, izdana je 1214/1799. godine.⁷⁹

u drugoj dekadi mjeseca muharrema 1264/1247. godine Istanbulu. Umro je 1200/1786. godine na putu za hadž na lađi u blizini Džedde i ukopan je kod mjesta Hazreti Hava (v. *Osmanlı muellifleri*, I, str. 46-47). Idžazetnamu mu je dao poznati islamski učenjak Muḥammad ibn Muḥammad ibn Muḥammad ibn ‘Abdurrazzāq al-Ḥusaynī, Abū al-Fayḍ Murtaḍā (1732-1791), autor brojnih djela iz oblasti lingvističke, književnosti, hadisa i tesavvufa, od kojih mu je najpoznatiji veliki komentar rječnika *al-Qāmūs* u deset svezaka pod naslovom *Tāğ al-‘arūs fi šarḥ al-Qāmūs* po kome je i dobio nadimak Šāriḥ al-Qāmūs (v. *Kaḥāla* XI, str. 282-83; *Brockelmann G II*, 287-88 i S II, 398-399; *Hadiyya al-‘arḥin* II, 347; *Köprülü* III, 118).

74 Njegovo ime u nizu učitelja navodi se i u idžazetnami hafiza Hasan-ef. Handžića (v. list 5b u rukopisu br. R-3243).

75 قاله بقمه وأمر بكتبه العبد الفقير المعروف ببك زاده رزقه الله تعالى وأحبابه بالحسنى وزيادة

76 Vidi: Zejnil Fajić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, Svezak jedanaesti (dalje: Fajić XI), London-Sarajevo, 1424/2003., 7035/2, str. 572-73.

77 وأجزته بأن يروى عني ما يجوز لي روايته من كتاب وتقرير على وفق ما تلقاه مني من ذلك العلم الخطير... وأن يكتب في آخر مکتوباته كتبه مصطفى الثائلي

78 Najvjerojatnije je riječ o Ismā‘īlu Dihnīji Konjiciji Mehmedefendiću, učeniku Hasana Vefajije i učitelju kaligrafa Sulejmana, sina Ibrahima Hadžabulića iz Uskopja (v. Muhamed Ždralović: *Prepisivači djela u arabičkim rukopisima* /dalje: Ždralović, *Prepisivači djela*/, I, Svjetlost, Sarajevo, str. 236 i 290).

79 Vidi: Osman Lavić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, Svezak četrnaesti (dalje: Lavić XIV), London-Sarajevo, 1426/2005., 7941/6, str. 118-19.

19. *Idžazetnama* Mustafe, sina Muhamedova⁸⁰ iz tradicionalnih i racionalnih znanosti.⁸¹ Nalazi se na listovima 1b-10b u rukopisu br. R-4650. *Idžazetnamu* je izdao Mustafa Mostarac, sin Husejinov, a unuk hadži Mustafin, porijeklom iz Stoca.⁸² *Idžazetnama*, bez oznake mjesta i godine izdanja, napisana je rukom učitelja i ovjerena njegovim ličnim pečatom iz 1229/1813-14. godine. Na pečatu je čitljivo ime (عبدہ مصطفیٰ صدیقی).

80 Muṣṭafā ibn Muḥammad al-Mostārī (tj. hadži Mustafa Arif-ef. Mukić), poznat je još i pod nadimkom Beg-efendija. Rođen je u Mostaru u drugoj polovini XVIII stoljeća. Tu je završio mekteb i Karadoz-begovu medresu pred poznatim mostarskim muderisom i muftijom Mustafa-ef. Sarajlićem i slovio kao njegov najbolji učenik. Poslije završene medrese, nastavio je studije u Istanbulu. Po povratku iz Istanbula, obratio se svom učitelju u Mostaru Mustafi-ef. Sarajliću i od njega dobio gore spomenutu *idžazetnamu*, nakon čega je počeo raditi kao muderis na Karadoz-begovoj medresi i imam i mutevelija Sultan-Selimove mesdžida. Kada je 1847. godine umro muftija Sarajlić, postavljen je na položaj mostarskog muftije i na tom položaju ostao sve do smrti 1853. godine. Umro je u mjestu Janbou (Yanbū' al-baḥr) na povratku s hadža 1269/1853. godine (v. Hivzija Hasandedić, "Mostarske muftije – prilog kulturnoj povijesti Mostara", *Glasnik IZ-e*, br. X-XI, Sarajevo, 1975., str. 443). Integralni tekst *idžazetname* u prevodu Osmana Mermemića objavljen je u *Analima* Gazi Husrev-begove biblioteke (v. R. Mahmutćehajić, "Dvije rasprave šejh Mustafe Sarajlića" *Anali* GHB, XI-XII, str. 229-258).

81 فأجزت له بأن يروى عني ما يسوغ لي روايته من جميع العلوم عملية ونظرية وعقلية ونقلية وأصلية وفرعية حديثاً وتفسيراً وغيرها بشرط أن يراعى الشُّروط المعتمدة عند أهل الرِّواية

82 Muṣṭafā ibn Ḥusayn ibn al-ḥāḡḡ Muṣṭafā al-Mostārī (tj. hadži Mustafa Sidki-ef. Sarajlić) rođen je u Stocu u drugoj polovini XVIII stoljeća. Osnovne biografske podatke o sebi naveo je u ovoj *idžazetnami* (v. list 4b-5a). Prema njoj, u školu (mekteb) pošao je u sedmoj godini života u rodnom Stocu. Kada je postao punodobnim, nastavio je sa školovanjem u Sarajevu (najvjerojatnije u Gazi Husrev-begovoj medresi), gdje je proveo tri godine. Nakon toga je otišao u Carigrad i tamo se upisao na neku od visokih škola, gdje je pred Mawlā Ḥasanom ibn Muḥammadom at-Ṭrābzonijem učio još četiri godine i od njega dobio profesorsku *idžazetnamu*. (v. Rukopis br. R-4650, na listovima 4b-5a). Po povratku u Mostar, prvo je radio kao kadija u Počitelju. Kasnije je postavljen na dužnosti muderisa u Karadoz-begovoj medresi i muftije u Mostaru. Na položaju muftije ostao je sve do smrti 1847. godine. Bio je murid Abdurrahmana Sirrije, šejha nakšibendijske tekije na Oglavku kod Fojnice. Umro je na svom imanju u Gnojnicama u mjesecu rebiu-l-evvelu 1263/1847. godine, a ukopan u malom haremu naspram Karadoz-begove džamije u Mostaru, gdje mu se mezar s nišanima i sada nalazi (v. Hasandedić: *Mostarske muftije...o.c.*, str. 443; Šaćir Sikirić: *Tekija na oglavku*, Kalendar Gajret za 1941. godinu, str. 48; Mujezinović: *Islamska epigrafika...o.c.*, III, str. 187; R. Mahmutćehajić, "Dvije rasprave šejh Mustafe Sarajlića", *Anali* GHB, XI-XII, str. 229-258).

20. *Idžazetnama* kurra hafiza Abdullah-ef. Kaukčije⁸³ za učenje i prenošenje al-Ġuzūlijeve zbirke salavata *Dalā'il al-ḥayrāt*.⁸⁴ Nalazi se na listovima 15b-17a u rukopisu br. R-2873. Izdao ju je as-Sayyid 'Abdurrahmān ibn as-Sayyid Muḥammad al-Ḥasanī, u *Revdi*⁸⁵ u Poslanikovoj, s.a.v.s., džamiji u Medini, 26. ševvala 1256/1840. godine. Idžazetnamu je svojom rukom napisao i pečatom ovjerio as-Sayyid 'Abdurrahmān ibn as-Sayyid Muḥammad al-Ḥasanī. Na pečatu iz 1256/1840. godine čitljivo je ime (السَّيِّد عبد الرحمن بن السَّيِّد محمد).

21. *Idžazetnama* kurra hafiza Abdullah-ef. Kaukčije⁸⁶ iz Sarajeva za hifz na deset kiraeta.⁸⁷ Nalazi se na listovima 1b-13a u rukopisu br. R-2873. Idžazetnamu je izdao poznati karija iz Mekke Abū al-Fawz as-Sayyid Aḥmad al-Ḥasanī al-Ḥusnī,⁸⁸ u zadnjoj dekadi mjeseca zu-l-hidždžeta 1256/1841. godine. Svojom rukom ju je napisao i potpisao Abū al-Fawz as-Sayyid Aḥmad al-Ḥasanī al-Ḥusnī.⁸⁹ Na kraju su tri različita pečata

83 Aš-šayḥ 'Abdullāh Qāuqčī-zāde ibn al-ḥāġġ Ibrāhīm al-Bosnawī as-Sarāyilī, rođen je oko 1820. godine u uglednoj porodici Kaukčija u Sarajevu. Nakon Sarajeva, školovanje je nastavio u Meki i Medini, gdje je 1254/1838-39. godine dobio idžazetnamu za hifz na sedam kiraeta, a dvije godine kasnije 1256/1841. i na deset kiraeta. Oko tri-deset godina obavljao je dužnost muallima u Gazi Husrev-begovu mektebu, a uz to i dužnost imama i hatiba u Ferhat-begovoj džamiji (Ferhadiji). Zbog otpora okupaciji, ustrougarske vlasti su ga osudile na smrt. Pogubljen je strijeljanjem 30. avgusta 1878. godine, a ukopan je na groblju "Gorica" (v. Fadil Fazlić, *Hafizi u Bosni i Hercegovini u posljednjih 150 godina* /dalje: Fazlić, *Hafizi*/, el-Kalem, Sarajevo, 2006., str. 27-28).

84 فَإِنَّ الصَّالِحَ... عبد الله بن إبراهيم سألتني أن أجزيه بدلائل الخيرات... فاستخرت الله تعالى وأجيبته بجمع طريقي فيها وأجزته... كان هذا في المدينة المنورة... ونحن في الروضة المطهرة بين يدي الرسول صلى الله عليه وسلم عام ستّة وخمسين ومائتين وألف في شهر شوال... وأجزته أيضاً أن يعطيه لمن كان أهلاً لقراءته

85 Prostor u prednjem dijelu Poslanikove, s.a.v.s., džamije u Medini između minbera i Poslanikova, s.a.v.s., kabura nazvan po hadisu: ما بين قبري ومنبري روضة من رياض الجنة (v. al-Ḥāġġ 'Abbās Karāra, *ad-Dīn wa tāriḥ al-ḥaramayn aš-šarifayn*, an-Nāšir, Markaz al-ḥaramayn at-tiġārī bi al-Madīna al-munawwara, 1404/1984, str. 142).

86 Isto kao u bilješki br. 81.

87 قرأ علينا ختمتين كاملتين من أولهما إلى آخرهما ختمة سبع بجمع الثلاثة التي في الدرّة مع التّحرير والإتقان ختمة على أتمّ بيان وأكمل عنوان وكان قد قرأ علينا قبل ذلك في عام أربعة وخمسين للسبعة من طريق الشّاطبيّة فقد أكملت له ذلك القراءات العشرة... فأجزته بأن يقرأ ويقرأ في أيّ مكان حلّ وفي أيّ قطر نزل

88 Abū al-Fawz as-Sayyid Aḥmad al-Ḥasanī al-Ḥusnī bio je jedan od najpoznatijih karija svoga vremena (v. Kaḥḥāla II, str. 102).

89 مؤرّخاً في آخر شهر ذي الحجّة... في عام ستّة وخمسين ومائتين وألف... وكان ذلك بمكّة المشرفة شرقها الله تعالى إلى يوم القيامة

učitelja, na kojima su čitljiva imena (أبو الفوز أحمد المرزوقي), (السيد أحمد أبو الفوز الحسني), i (السيد أحمد المرزوقي).

22. *Idžazetnama* Sulejmana Fikrija, sina Hasanova⁹⁰, iz oblasti tesavvufa.⁹¹ Nalazi se na listu Ia u rukopisu br. R-7592. Idžazetnamu je izdao sarajevski kadija Sejjid Ahmed Zihni. Na kraju idžazetname nalaze se njegova bilješka i potpis ovjeren ličnim pečatom iz 1263/1846-47. godine. Na pečatu je čitljivo ime (السيد أحمد ذهني).

23. *Idžazetnama* Sulejmana Fikrija, sina Hasanova, iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.⁹² Nalazi se na listovima 2b-7b u rukopisu br. R-7592. Idžazetnamu je izdao 'Alī ibn Bayrām al-Yaqowī (iz Đakovice na Kosovu). Napisao ju je nama nepoznati kaligraf *nashī* pismom, a svojim potpisom i kratkom bilješkom ovjerio spomenuti učitelj 'Alī ibn Bayrām al-Yaqowī (iz Đakovice).⁹³ Nema podataka o mjestu ni godini izdavanja. Ispod potpisa učitelja nalazi se pečat na kome je čitljivo (رب يسر أمور علي).

24. *Idžazetnama* iz kaligrafije hafiza Husejina Rakim-ef. Islamovića⁹⁴ iz Sarajeva, bogato ukrašena ornamentima u više boja. Izrađena je u obliku

90 Sulaymān Fikrī-ef. ibn Ḥasan al-Bosnawī je 1284/1867. godine prepisao jedan mushaf koji se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci vodi pod br. R-10317. Ovdje se ne radi o Sulejmanu Fikriji (Ertenu) Hadžiefendiću iz Rahića kod Brčkog, koji je odse-lio u Tursku i živio u Antaliji (v. Enver Mulahalilović, "Sulejman Fikri Erten", *Anali* GHB, XI-XII, str. 141-164).

91 أذنت قراءة الختم الشريف لسليمان فكري بن حسن البوسنوي وحزب أعظم وحزب البحر... ودلائل الخيرات دخي قراتنه اذن وردم

92 وأجزت له بأن يروى عنّي ما يسوغ روايته من جميع العلوم نظريّة وعمليّة عقليّة ونقليّة حديثاً وتفسيراً أصولاً وفروعاً

93 قاله بفمه ورقمه بقلمه فقير آلاء ربّه علي بن بيرام اليقوي

94 Hāfiẓ Ḥusayn Rāqim-efendi (Islamović) rođen je u Sarajevu 1839. godine. Osnovno obrazovanje stekao je kod muderisa Ṭāhir-efendije, a školovanje nastavio u Gazi Husrev-begovoj medresi kod poznatog muftije, a kasnije, reisu-l-uleme Mustafe Hilmi-ef. Hadžiomerovića. Kaligrafiju je počeo učiti kod Abdullaha Ajni-ef. Hasagića, a nastavio i specijalizirao kod više poznatih učitelja kaligrafije u Carigradu. Po povratku u Sarajevo, Islamović je radio kao samostalni kaligraf, podučavajući i druge vještinama kaligrafije. Pred njim su kaligrafiju učili: Behauddin-ef. Sikirić, Akif-ef. Hadžihusejinović-Muvekkit, hafiz Sulejman-ef. Čučak i hafiz Mustafa-ef. Čadordžija. Svoje umijeće iz kaligrafije pokazao je i na unutrašnjem oslikavanju i natpisima u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu (v. Mujezinović, *Anali* GHB, I, str. 91-94).

uokvirene levhe veličine 27 cm x 37 cm, na kojoj je kaligrafskim pismom (*nashī* i *tuluṭom*), svojom rukom ispisao pojedine odlomke iz Kur'ana i hadisa, kako bi pokazao domet svoje kaligrafske vještine. Idžazetnama je urađena na kvalitetnom papiru i uramljena u drveni okvir sa staklom. Izdali su mu je u Carigradu 9. džumade-l-ahira 1284/1867. godine dvojica poznatih učitelja kaligrafije: as-Sayyid Muḥammad Ḥulūṣī i as-Sayyid Muḥammad Šawqī, učenik Muḥammada Ḥulūṣija. Čuva se u Muzejskoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

25. Druga *idžazetnama* iz kaligrafije hafiza Husejina Rakim-ef. Islamovića iz Sarajeva, bogato ukrašena ornamentima u više boja. Izrađena je u obliku uokvirene levhe veličine 27 cm x 37 cm, na kojoj je kaligrafskim pismom (*nashī* i *tuluṭom*), svojom rukom ispisao pojedine odlomke iz Kur'ana i hadisa, kako bi pokazao domet svoje kaligrafske vještine. Idžazetnama je urađena na kvalitetnom papiru i uramljena u drveni okvir sa staklom. Izdali su mu je u Carigradu 1284/1867. godine dvojica poznatih učitelja kaligrafije; as-Sayyid Muḥammad Tawfiq i Yahyā Ḥilmī. Čuva se u Muzejskoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

26. Treća *idžazetnama* iz kaligrafije hafiza Husejina Rakim-ef. Islamovića iz Sarajeva, bogato ukrašena ornamentima u više boja. Izrađena je u obliku uokvirene levhe veličine 26 cm x 37 cm, na kojoj je kaligrafskim pismom (*nashī* i *tuluṭom*), svojom rukom ispisao pojedine odlomke iz Kur'ana i hadisa, kako bi pokazao domet svoje kaligrafske vještine. Idžazetnama je urađena na kvalitetnom papiru i uramljena u drveni okvir sa staklom. Izdali su mu je u Carigradu 1284/1867. godine dvojica poznatih učitelja kaligrafije; Ḥaqī Zakī-dede i Muḥammad 'Ārif, učenik 'Alī Ḥaydara. Čuva se u Muzejskoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

27. Četvrta *idžazetnama* iz kaligrafije hafiza Husejina Rakim-ef. Islamovića iz Sarajeva, bogato ukrašena ornamentima u više boja. Izrađena je u obliku uokvirene levhe veličine 26 cm x 37 cm, na kojoj je kaligrafskim pismom (*nashī* i *tuluṭom*), svojom rukom ispisao pojedine odlomke iz Kur'ana i hadisa, kako bi pokazao domet svoje kaligrafske vještine. Idžazetnama je urađena na kvalitetnom papiru i uramljena u drveni okvir sa staklom. Izdali su mu je u Carigradu 1284/1867. godine dvojica poznatih učitelja kaligra-

fije; Sāmī i 'Alī Ḥaydar, Ḥafid Malak-pāša. Čuva se u Muzejskoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

28. *Idžazetnama* Mustafe Fehima Pruččaka, sina Ahmedova⁹⁵, iz šerijskog nasljednog prava.⁹⁶ Nalazi se na listovima 1b-4b u rukopisu br. R-8256. *Idžazetnamu* je izdao al-ḥāḡḡ 'Utmān ibn 'Umar al-Aḥṣaḥawī⁹⁷ 1280/1863. godine, najvjerovatnije u Istanbulu. Napisana je i potpisana rukom učitelja. Ispod potpisa se nalazi njegov lični pečat.⁹⁸

29. *Idžazetnama* Fazli-ef Kurta⁹⁹ iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹⁰⁰ Nalazi se na listovima 1b-11b u rukopisu br. R-4679. *Idžazetnamu* je izdao Muḥammad Amīn ibn 'Utmān al-Bāṭūmī 19. rebiu-l-ahira 1294/1877. godine u Hekim Čelebi medresi u Istanbulu. Ispisao ju je kaligrafskim *nashī* pismom Bosnevi hafiz Hamid, a svojim potpisom i pečatom ovjerio spomenuti učitelj Muḥammad Amīn. Na pečatu je čitljivo ime (محمد أمين).

95 Muṣṭafā Fahīm ibn Aḥmad al-Āqḥiṣārī al-Bosnawī, po svoj prilici isti onaj Muṣṭafā koji je prepisao djelo *Cevhere-i behiye-i aḥmediyye* u rukopisu br. 258 koji se nalazio u Orijentalnom institutu u Sarajevu (v. Ždralović, *Prepisivači djela*, II, br. 2298, str. 342).

96 فقد استجاز مني الفاضل العالم مصطفى فهيم بن أحمد الأقحصاري البوسني... وهو قرأ مني الفرائض وفاق على أقرانه ثم استجاز مني... فأجزت له بإقراء الفرائض

97 U pojedinim *idžazetnamama* ovo je ime napisano kao al-Aḥṣanḥawī (الأخسنحوي).

98 Vidi: Osman Lavić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i arapskih rukopisa*, Svezak deseti (dalje: Lavić X), London-Sarajevo, 1423/2002., 6239, str. 385.

99 Mostāri Muḥammad Fāḡil ibn al-ḥāḡḡ Aḥmad ibn Nūḥ (Muḥamed Fazli-ef. Kurt), stariji brat hafiza Muhamed-ef. Kurta, rođen je oko 1845. godine u Mostaru. Potječe iz stare ugledne porodice Kurta, koja se uvijek isticala u javnom životu Mostara. Početne nauke, zajedno sa svojim bratom hafizom Muhamed-ef., Muhamed-ef. Džabićem, Abdulah-ef. Ridanovićem, Salih-ef. Alajbegovićem, Ahmed-ef. Dizdarom i dr., slušao je pred Mustafa-ef. Karabegom, tadašnjim muftijom u Mostaru. Visoku školu završio je u Carigradu, gdje je i dobio *idžazetnamu*. Radio je kao muderis u Travniku u medresi Mehmed-paše Kukavice, gdje mu se rodio sin Muhamed Šefket, kasnije muftija u Banjoj Luci i Tuzli. Umro je 1893. godine. (v. Hasan Nametak, "Merhum hadži hafiz Muhamed-ef. Kurt" *Glasnik IVZ* za 1940., str. 81-82).

100 فأجزت له بأن يروى عنّي ما يسوغ لي روايته من جميع العلوم نظريّة وعملية وعقلية ونقلية حديثاً وتفسيراً أصولاً وفروعاً

30. *Idžazetnama* Hasan-bega Hilmije Lakišića¹⁰¹ iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹⁰² Nalazi se na listovima 1b-7b u rukopisu br. R-7231. Izdao ju je Mahmud Arif, sin Derviš Omera Kajtaza, iz Mostara 1878. godine.¹⁰³ Na kraju idžazetname nema uobičajenog pečata.

31. *Idžazetnama* Numan-ef. Čaršimamovića¹⁰⁴ iz šerijatskog nasljednog prava.¹⁰⁵ Nalazi se na listovima 4b-7a u rukopisu br. R-10315. Izdao ju je hadži Hasan Spaho, sin Ahmedov¹⁰⁶, iz Sarajeva 25. rebiu-l-ahira

101 Ḥasan Ḥilmī ibn Muṣṭafā Lāqša-zāde (Lakišić) al-Mostārī, poznatiji kao Hasan-beg Lakišić, nije radio kao muderis, ali je kao bogat čovjek pomagao nauku. Napravio je tri mekteba u selima Podveležja, gdje su nastanjeni isključivo muslimani, a uvakufio je i nekoliko objekata u Mostaru za njihovo izdržavanje. Također je ostavio 1000 napoleona u zlatu za uzdržavanje medrese (v. Hasan Nametak "Mostarska ulema zadnjih sto godina", *Narodna uzdanica –Kalendar za godinu 1941.*, godina IX, str. 78).

102 قد كان من حضار مجلس هذا الأدنى في عدّة من الأعوام وأخذ منّي... من التّفسير والحديث والبالغة والأصول والفروع وغيرها من العقليّة والتّقليّة... ثمّ طلب من الإجازة... فأجزت له بأن يروى ما يسوغ له وعني روايته من جميع العلوم نظريّة وعمليّة نقلية وعقلية

103 Maḥmūd ‘Ārif ibn Darwiš ‘Umar Qaytās-zāde al-Mostārī rođen je oko 1815. godine u Mostaru. Nakon početnog obrazovanja u Mostaru, pred muftijom hadži Mustafom Sidkijem Sarajlićem, oko 1837. godine otišao je u Istanbul i školovanje nastavio u Hekim-Čelebi medresi, zajedno s prvim bosanskim reisom Mustafom Hilmi-ef. Hadžimerovićem. Kada je došla okupaciona vlast u Mostar, bio je osumnjičen da je imao veze s buntovnicima, te je bio pritvoren oko tri mjeseca. Međutim, narodna vlast u Sarajevu, kasnije ga je imenovala mutesarifom na mjesto ubijenog Hulusipaše. Izdao je desetak idžazetnama svojim učenicima među kojima su bili Hasan-beg Ḥilmī Lakišić, hafiz Sulejman-ef. Šarac (kasniji reisu-l-ulema), Derviš-ef. Ljuta, hafiz Muhamed-ef. Riđanović i Hamza-ef. Puzić. Umro je u Mostaru 23. decembra 1897. godine. Jedan rukopis od devet djela koji je on prepisao 1264/1847. godine, čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci (Salih ibn Mehmed, "Mostarska ulema u 19. i na početku 20. vijeka", *Glasnik VIS-a*, Sarajevo 1967., br. 11-12, str. 539-540; Hasan Nametak "Mostarska ulema zadnjih sto godina", *Narodna uzdanica –Kalendar za godinu 1941.*, godina IX, str. 78; Dobrača II, 884, str. 79-80).

104 Nu‘mān ibn Muḥammad al-Bosnawī al-Izaničawī, Čaršo Imam-zāde (Čaršimamović), kadija u Zenici, rođen je u 1815. godine u Zenici a umro u Istanbulu 1905. godine. Potpisivao se kao Nu‘mān Zuhdi.

105 قرأ منّي الفرائض وأفاق على أقرانه ثمّ استجاز منّي... فاستخرت الله فأجزت له بإقراء الفرائض وأنا قرأت الفرائض من العالم... عبد الله بن أحمد البوسنوي

106 Ḥasan Ḥusnī ibn Aḥmad al-Bosnawī as-Sarā’ī Sipāhī-zāde (Spaho) rođen je u Sarajevu 1814. godine. Osnovne nauke završio je u Sarajevu, a više u Istanbulu. Po povratku iz Istanbula, radio je kao učitelj na ruždijama u Jajcu i Sofiji, upravitelj Daru-l-muallimi-na u Sarajevu, muderis u Hanikah medresi, profesor na Velikoj gimnaziji, a od 1888.

1299/1882. godine. Na kraju idžazetname nalazi se potpis učitelja i njegov lični pečat iz 1296/1878. godine, na kome je čitljivo ime Hasan Husni (حسن حسني).

32. Druga *idžazetnama* Numan-ef. Čaršimamovića iz šerijatskog nasljednog prava,¹⁰⁷ koju mu je izdao isti učitelj, hadži Hasan Spaho iz Sarajeva. Nalazi se na listovima 1b-3b u rukopisu br. R-10315. Idžazetnamu je 5. redžeba 1302/1885. godine, kaligrafskim *nashī* pismom, ispisao poznati kaligraf Behauddin Sikirić,¹⁰⁸ a svojom rukom potpisao hadži Hasan Spaho te naknadno ovjerio svojim pečatom iz 1303/1886. godine, na kome je čitljivo ime (حسن حسني).

33. *Idžazetnama* Numan-ef. Čaršimamovića, iz tradicionalnih i racionalnih znanosti.¹⁰⁹ Nalazi se na listovima 1b-6a u rukopisu br. R-10314. Izdao ju je hadži Hasan Spaho iz Sarajeva 16. šabana 1303/1886. godine. I nju je kaligrafskim *nashī* pismom ispisao kaligraf Behauddin Sikirić. Na kraju idžazetname je potpis učitelja i njegov lični pečat iz 1303/1886. godine. Na pečatu je čitljivo ime (حسن حسني).

34. *Idžazetnama* Ibrahima Zihnije, sina Saliha Habibije¹¹⁰ iz tradicionalnih znanosti.¹¹¹ Nalazi se na listovima 1b-6a u rukopisu br. R-2862. Izdao ju je hadži Hasan Spaho iz Sarajeva 16. šabana 1303/1886. godine. I nju je

godine na Šerijatskoj sudačkoj školi te kao njen direktor od 1905. do penzionisanja 1912. godine. Umro je 8. aprila 1915. godine (Vidi: *Spomenica Šerijatske sudačke škole u Sarajevu*/ dalje: *Spomenica ŠSŠ*/, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, str. 75).

107 فقد استجاز مني الفاضل... نعمان بن محمد البوسني الإزنيجه وي الشهير بچارشو إمام زاده فأجرت له بإقراء الفرائض

108 Behauddin Sikirić je unuk šejha Abdurrahmana Sirrije s Oglavka, a puno ime mu je Muḥammad Bahā'uddīn 'Izzī ibn aš-šayḥ 'Abdullaṭīf ibn aš-šayḥ 'Abdurrahmān Sirrī al-Bosnawī ibn Muḥammad al-qāḏī ibn aš-šayḥ Faḍlullāh al-muftī. Učitelj u kaligrafiji mu je bio hafiz Ḥusayn Rāqim-efendi Islamović. Bio je šejh nakšibendijske tekije na Mlinima u Sarajevu od 1917. do 1934. godine (v. Ždralović: *Prepisivači djela*, I, str. 144-45; Džemal Čehajić: *Derviški redovi u jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo, 1986., str. 47).

109 طلب مني الإجازة العالم... نعمان بن محمد المشتهر بچارشو إمام زاده البوسني الإزنيجه وي... لما قرأ على المنقول والمعقول فاستخبرته فوجدته جيّدًا وحقيقًا لإجازتي فأجرتة... حسبما أجازني أستاذي المرحوم الحاج عمر بن أحمد ودنوي

110 Ibrāhīm Dīhnī ibn Šālīḥ al-Ḥabībī al-Qoničawī (iz Konjica).

111 قصدني فطلب مني الإجازة العالم... إبراهيم ذهني بن صالح الحبيبي القونيهجه وي... لما قرأ على المنقول والمنقول فاستخبرته فوجدته جيّدًا وحقيقًا لإجازتي فأجرتة... حسبما أجازني أستاذي ببلاد خمس عمر خلوصي بن أحمد الودنوي

kaligrafskim *nashī* pismom napisao kaligraf Behauddin Sikirić. Na kraju idžazetname je potpis učitelja i njegov lični pačat iz 1303/1886. godine. Na pečatu je čitljivo ime (حسن حسيني).¹¹²

35. *Idžazetnama* kurra hafiza Saliha Sidkija Hadžihalilovića, sina Ahmeda Nurije¹¹³, iz hifza na sedam i deset kiraeta.¹¹⁴ Nalazi se na listovima 1b-10a u rukopisu br. R-7734. Idžazetnamu je izdao hāfiẓ Ibrāhīm ibn ‘Alī Drāmālī, imam Ūčmihrabli džamije (džamije s tri mihraba) u Istanbulu¹¹⁵, u drugoj dekadi mjeseca zu-l-hidždžeta 1302/1885. godine. Tekst idžazetname, s bogato ukrašenim unvanom, zlatnim tačkama i u krugovima predstavljenom nizu učitelja, napisao je *nashī* pismom kaligraf Kāmil Hāšim. Ovjerena je potpisom i pečatom učitelja iz 1286/1869. godine. Na pečatu je čitljivo ime (حافظ إبراهيم).

36. *Idžazetnama* hafiza Abdullaha Ajnija Bušatlića¹¹⁶ iz šerijatskog nasljednog prava.¹¹⁷ Nalazi se na listovima 1b-4a u rukopisu br. R-6509. Idžazetnamu je izdao al-ḥāḡḡ Aḥmad ibn al-ḥāḡḡ Muḥammad al-Filibawī (iz Plovdiva u Bugarskoj) 8. redžeba 1309/1892. godine. Potpisana je rukom spomenutog učitelja al-ḥāḡḡ Aḥmada ibn al-ḥāḡḡ Muḥammada al-Filibawija i ovjerena njegovim ličnim pečatom. Na pečatu je čitljivo ime (أحمد خلوصي).¹¹⁸

112 Faksimil završetka ove idžazetname dat je u prilogu u *Islam Ansiklopedisi* (v. IA, Cilt 21, str. 395).

113 Al-Ḥāḡḡ Ḥalil-zāde hāfiẓ Šālih Šidqī ibn Aḥmad Nūri al-Bosnawī al-Banālūqawī, čija nam je biografija nepoznata.

114 ثم جمع السبعة وختم ختمًا كاملاً على طريق السداد ثم ختم ختمًا أيضًا بالعشرة على مضمّن الدرة والتخبر وقرأ أيضًا ختمًا أخرى على مضمّن الطيبة وتقريب النثر الكبير فلما أتم تلك الختمة وطلب منّي أن أجيّزه بما به جازلي المشايخ الكرام... فأجزته بذلك

115 Od njega je idžazetnamu dobio i kurra hafiz Ibrahim-ef. Maglajlić iz Banje Luke, kasnije reisu-l-ulema (1930-1936).

116 ‘Abdullāh ‘Aynī ibn ‘Alī al-Bosnawī as-Sarāyī, poznati šerijatski sudija (kadija), pisac i pobornik muslimanskog napretka u Bosni i Hercegovini, rođen je u Vlasenici 1871. a umro u Sarajevu 1946. godine. (v. Hafiz Mahmud Traljić: *Istaknuti Bošnjaci - Drugo dopunjeno izdanje* /dalje: Traljić, IB/, El-KALEM, Sarajevo, 1998., str. 43-49; Azra Kasumović, "Hafiz Abdullah Ajni-ef. Bušatlić", *Analī* GHB, XVII-XVIII, str. 323-333).

117 قد استجازني الفاضل...عبد الله عيني بن علي البوسنوي السرايبي... وهو يقرأ الفرائض فاستخرت الله تعالى وأجزت له بقرأة الفرائض

118 Vidi: Lavić X, 6240/1, str. 386.

37. *Idžazetnama* Saliha Safveta Bašića¹¹⁹ za učenje zbirke *Dalā'il al-bayrāt*.¹²⁰ Nalazi se na listovima 1b-4a u rukopisu br. R-6804. Idžazetnamu je izdao 'Abdullaṭīf ibn Muḥammad Šākir ibn Ḥusayn ibn Muḥammad al-Bāṭūmī 1322/1904. godine. Napisao ju je vrlo lijepim *nashī* pismom nama nepoznati kaligraf. Na početku se nalazi lijepo urađen unvan u obliku kupole. Potpis i pečat učitelja dati su na kraju druge idžazetname, na listu 17a. Na listu 1a nalazi se ovjera Ministarstva vera Kraljevine S.H.S. u Beogradu, od 9. januara 1924. godine.

38. *Idžazetnama* Saliha Safveta Bašića iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹²¹ Nalazi se na listovima 4b-17a u rukopisu br. R-6804. Idžazetnamu je izdao 'Abdullaṭīf ibn Muḥammad Šākir ibn Ḥusayn ibn Muḥammad al-Bāṭūmī 1322/1904. godine. Napisao ju je vrlo lijepim *nashī* pismom nama nepoznati kaligraf, a potpisao i svojim pečatom ovjerio spomenuti učitelj 'Abdullaṭīf ibn Muḥammad Šākir. Na pečatu je čitljivo ime (عبد اللطيف).

119 As-Sayyid Šālih Šafwat ibn al-ḥāgg 'Alī al-Bosnawī (Bašić), rođen je u Duvnu 1886. godine. Osnovnu školu i mekteb završio je u rodnom mjestu, a srednju školu i filozofski fakultet u Istanbulu. Po povratku u Bosnu, kao honorarni profesor, predavao je arapski jezik i šerijatsko pravo na Šerijatsko sudačkoj školi u Sarajevu od 28. X 1915. do 7. V 1916. godine, a kao redovni profesor od 8. V 1916. do 8. IV 1937. godine. (v. *Spomenica* ŠSS, str. 66 i 70). Dva puta je stajao na čelu Islamske zajednice Jugoslavije, prvi put od 1936. do 1938. godine, kao prvi naib, i drugi put od 1942. do 1947. godine, kao vršilac dužnosti reisu-l-uleme. Umro je u Duvnu 1948. godine (v. Ferhat Šeta, *Reis-ul-uleme u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji od 1882. do 1991. godine*, Sarajevo, 1991., str. 47-48).

120 دلائل الخيرات... فهو أحقّ بعد تلاوة القرآن... وقد تقلّد من لآلي آثاره وتجرّع من زلال أنهاره بعض من حسن ظنّه لهذا الأدينى إلى أن يأخذ منّي بطرفيه الإجازة السّيّد صالح صفوت بن الحاجّ عليّ البوسنوي... فحسنت ظنّه فأجيبته قراءة ورواية

121 السّيّد صالح صفوت بن الحاجّ عليّ البوسنوي... قد حضر نادى هذا المسكين ولازم تقرير درسه منذ شهر وسنتين... واستفاد لديّ من فطريّات العلوم... واستوعب مزايا المنقول والمعقول واستولى (على) خبايا الفروع والأصول ثمّ اسنجازني أن يروى ما تلقّاه لديّ فحسبته أهلا للنقل والرواية... وأجزت له إجازة عامّة

39. *Idžazetnama* hafiza Saliha Rifki-ef. Nalića (Hadžijusufovića)¹²² iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹²³ Nalazi se na listovima 1b-11b, u veoma luksuzno urađenom rukopisu br. R-7733. *Idžazetnamu* je izdao as-Sayyid al-ḥāḡḡ al-ḥāfiẓ Šāliḥ Nāẓim al-Arḍurūmī, poznatiji pod nadimkom Ṭūsūn Beg-zāde ibn Aḥmad Muḥtār an-Nā'il¹²⁴ u drugoj dekadi mjeseca džumade-l-uhra 1322/1904. godine. Napisao ju je vrlo vještom rukom, *nashbī* pismom s lijepo urađenim unvanom i kolofonom, kaligraf Ḥasan Šawqī (كتبه حسن شوقي). Na kraju se nalaze učiteljev potpis¹²⁵ i pečat. Na pečatu je čitljivo ime (السيد صالح ناظم). (Vidi prilog 2).

40. Druga *idžazetnama* hafiza Saliha Rifki-ef. Nalića (Hadžijusufovića)¹²⁶ iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹²⁷ Nalazi se na listovima 12b-24a,

122 Šāliḥ Rifqī ibn al-ḥāḡḡ Yūsuf al-Izwornīqī ibn Ibrāhīm as-Sarāyī al-Bosnawī, rođen je u Zvorniku 1848. godine. Osnovno obrazovanje, Podrinjsku medresu i hiẓz završio je u rodnom mjestu, a visoko u Istanbulu, gdje je i dobio *idžazetnamu*. Bio je posljednji muderis Bijeljinske medrese i profesor vjeronauke u Gimnaziji. Potomci su mu izumrli, a njegova bogata biblioteka je nestala (Vidi: Hifzija Suljkić, "Kratke biografije umrlih vjerskih službenika Zvornika i okoline od 1878-1998. godine", *Glaznik IZ-e*, 1998., br. 11-12, str. 1397).

123 قصدي وطلب مني الإجازة صاحب الذهن الثاقب والفكر الصائب... صالح رفقي بن الحاج يوسف الإيزورنيقي بن إبراهيم السراي البوسني... لما قرأ على المنقول والمعقول فاستخبرته فوجدته جديراً وحقيقاً لإجازتي فأجزت له... كما أجازني شخي وأستاذي... أحمد رامز بن حسن الإسلامبولي

124 As-Sayyid al-ḥāḡḡ al-ḥāfiẓ Šāliḥ Nāẓim al-Arḍurūmī, Ṭūsūn Beg-zāde ibn Aḥmad Muḥtār an-Nā'il o sebi kaže da mu je otac (Aḥmad Muḥtār an-Nā'il) bio na položaju defterdara u Meki, da je nakon očeve smrti, kao dječak od sedam godina, napustio rodni zavičaj i da je nauku stjecao kod više učitelja u Erzurumu i Istanbulu, među kojima su najpoznatiji: al-ḥāḡḡ Aḥmad Rāmiz ibn Ḥasan al-Islāmbūlī, Aḥmad-ef. al-Arḍurūmī Šofi-zāde, Aḥmad 'Āšim-ef. al-Islāmbūlī i al-ḥāfiẓ Šākīr-ef. al-Islāmbūlī. Iz njegovog nadimaka an-Nā'il (Nailić), može se pretpostaviti da je bio u nekom rodu sa Salihom Rifki-ef. Nalićem (Hadžijusufovićem) iz Zvornika, kome je izdao ovu *idžazetnamu* (v. tekst *idžazetname* na listovima 4a-6a).

125 U potpisu učitelja je nešto kraće ime nego u samom tekstu *idžazetname*: as-Sayyid al-ḥāḡḡ al-ḥāfiẓ Šāliḥ Nāẓim ibn Aḥmad Muḥtār al-Arḍurūmī

(وها أنا العبد المذنب الفقير الى عناية ربه القدير السيد الحاج الحافظ صالح ناظم بن أحمد مختار الأرضومي... لسنة اثنتين وعشرين وثلثمائة بعد الألف من هجرة من له العز والشرف)

126 U ovoj *idžazetnami* je nešto kraće ime i ono glasi: Šāliḥ Rifqī ibn al-ḥāḡḡ Yūsuf al-Izwornīqī.

127 صالح رفقي بن الحاج يوسف الإيزورنيقي... قد حضر في عدّة من الأعوام مجلس هذا العاجز... حتّى استوعب من كليات العلوم وجزئياتها عجزها وبحرها وحصل من منقولات الفنون ومعقولاتها عجزها وبحرها... إقترح على بعد الإستشارة بالإستجازة ظناً منه صدق الله ظنه أنّي أهل للإجازة... أجزته إجازةً عامّةً بأن يروى عنّي ويستند إلى ما وقع ابتداءه منّي في أي وقت شاء وفي أي مكان شاء على أي شخص يشاء

u veoma luksuzno urađenom rukopisu br. R-7733. Idžazetnamu je izdao as-Sayyid al-ḥāḡḡ al-ḥāfīz Šālīḡ Nāzīm al-Arḡurūmī, poznatiji pod nadimkom Ṭūrsūn Beg-zāde ibn Aḡmad Muḡtār an-Nā'il u drugoj dekadi mjeseca džumade-l-uhraa 1322/1904. godine. Napisao ju je vrlo vještom rukom, *nashī* pismom s lijepo urađenim unvanom i kolofonom, kaligraf Ḥasan Šawqī (كتبه حسن شوقي). Na kraju se nalaze učiteljov potpis i pečat. Na pečatu je čitljivo ime (السید صالح ناظم).

41. *Idžazetnama* Zakariyyaa ibn Darwīša Ādama Uḡruwiya (?)¹²⁸ iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹²⁹ Nalazi se na listovima 1b-10b u rukopisu br. R-7229. Idžazetnamu je izdao al-ḥāḡḡ Muṡṡafā 'Āšim ibn 'Abdullāh al-Uḡruwī (?)¹³⁰ 11. rebiu-l-evvela 1326/1908. godine. Nema podataka o mjestu izdavanja. Na kraju idžazetname nalazi se pečat učitelja iz 1322/1904. godine. Na pečatu je čitljivo ime (مصطفى عاصم). Rukopis je za Gazi Husrev-begovu biblioteku poklonio Emin Islamovski¹³¹ iz Struge (u Makedoniji).

42. *Idžazetnama* Abdulah-ef. Prešlja¹³² iz općih znanosti.¹³³ Nalazi se na listovima 5b-17b u rukopisu br. R-6509. Idžazetnamu je izdao Abū As'ad al-Muḡlawī¹³⁴ 9. zu-l-kadeta 1326/1908. godine u Istanbulu. Veoma je luksuzno opremljena, s bogato ukrašenim unvanom i kolofonom. Ispisana

128 Zakariyyā ibn Darwīš Ādam al-Uḡruwī (?), biografija nepoznata.

129 حضر مجلس هذا الأذن الخ العامل العالم... زكريا بن درويش ادم الأوخروي في عدة من الأعوام وأخذ مني علومًا من البلاغة والأصول والفروع وغيرها من العقلية والنقلية وأنست منه الرشد الرشيد... ثم التمس مني إجازة... فحسنت ظنه فأجزت له بأن يروى عنّي ما يسوغ لي روايته من جميع العلوم عقليًا ونقليًا وأصليًا وفرعيًا كليًا وجزئيًا

130 Al-Ḥāḡḡ Muṡṡafā 'Āšim ibn 'Abdullāh al-Uḡruwī (?), biografija nepoznata.

131 Emin Islamovski iz Struge je graditelj mnogih munara u Bosni i Hercegovini tokom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Radeći po našim džematima, on je sakupio preko stotinu rukopisa i starih štampanih knjiga i poklonio ih Gazi Husrev-begovoj biblioteci.

132 'Abdullāh-ef. ibn 'Alī al-Bosnawī as-Sarāyī, Prešljo-zāde, radio je kao profesor na Šerijatskoj sudačkoj školi u Sarajevu od 1. januara 1912. do 15. jula 1921. godine. (v. *Spomenica* ŠSS, str. 66).

133 ومنهم الفاضل... عبد الله أفندي بن علي البوسنوي السرايبي الشهير بپراشلوزاده... حضر نادى هذا الأذن واعنتى في تحصيل العلوم بالجد الأعلى ونال منها النصيب الأوفى ثم استجاز أن يروى ما تلقاه لدى ويستند ما صح عنّي إلى... فلما أنست منه الرشد الرشيد... وحسبته أهلا للتلق والرؤية راغبًا عن البدعة والغواية أجزته إجازة عامة... حسبما أجاز لي مولانا محمد أمين زكائي بن محمد رحيمي المغلوي

134 Učitelj se potpisao kao Abū As'ad al-Muḡlawī, a na pečatu stoji 'Alī Riḡā ibn Yūsuf Diyā.

je vještom rukom, nashī pismom, nama nepoznatog kaligrafa. Na kraju je bilješka učitelja¹³⁵ s potpisom i pečatom. Na pečatu je čitljivo ime (علي رضا بن يوسف ضيا). Na zadnjem zaštitnom listu je bilješka na turskom jeziku da je ceremonija uručenja idžazetname upriličena u Sultan-Mehmedovoj (Fatihovoj) džamiji u Istanbulu 27. zu-l-kadeta 1326/1908. godine.¹³⁶ (Vidi prilog 3).

43. *Idžazetnama* Muhameda Seida Serdarevića¹³⁷ iz tefsira.¹³⁸ Nalazi se na listovima 1b-11b u rukopisu br. R-4833. Idžazetnamu je 1326/1908. godine izdao šejh Gazi Husrev-begova hanikaha u Sarajevu Ahmed-ef. Hadžijamaković.¹³⁹ Ispisao ju je vještom rukom, *nashī* pismom, nama

أمضيت على ما أمضى لي راجياً عفو ربّي عن زللي في اليوم التاسع من ذي القعدة الحرام لسنة ستّ وعشرين وثلاثمائة وألف... 135
وأنا الفقير إلى اللطف المولوي أبو أسعد المغلوي

136 Vidi: Lavić X, 6240/2, str. 386-387.

137 Muḥammad Sa'īd ibn al-Ḥawāḡa 'Abdulḥamīd al-Izaničawī (Muhamed Seid Serdarević) rođen je 8. XII 1882. godine u Zenici. Osnovno i srednje obrazovanje stekao je pred svojim ocem Abdulhamid-ef., muderisom Sultan-Ahmedove medrese u Zenici, a nastavio pred Mehmed-ef. Muftićem, muderisom Kuršumlije medrese i Ahmed-ef. Hadžijamakovićem, šejhom i muderisom Gazi Husrev-begova hanikaha u Sarajevu. Ovaj posljednji mu je i izdao gore spomenutu idžazetnamu. U isto vrijeme Seid-ef. je pohađao i Daru-l-muallimin i završio ga 1904. godine. Radio je kao I (prvi) muallim u zeničkoj mektebi-ibtidaiji i urednik mjesečnika *Muallim*. Smrt ga je zatekla u cvijetu mladosti 26. V 1918. godine u Zenici na položaju muderisa Sultan-Ahmedove medrese. Iako je umro vrlo mlad, ubraja se među prve pisce raznih djela na bosanskom jeziku o prošlosti i nauci islama (v. *Spomenica*, str. 59; Traljić, IB, str. 295-300; Halil Mehtić, "Porodica Serdarević sa posebnim osvrtom na Muhameda Seida i Abdulaha Serdarevića" *Anali* GHB, XVII-XVIII, str. 303-311).

138 ومنهم... مولانا محمد سعيد بن الخواجه عبد الحميد الإيزنيجه وي... قد حضر في عده من الأعوام مجلس هذا العاجز المستهام واستوعب من العلوم كلياتها وجزئياتها وحصل منها منقولاتها ومعقولاتها حتى... اقترح على بعد الإستشارة بالإستجازه... وأجزته إجازة عامّة في مطالعة الكتب الفاخرة واحتياض العيالم الذّاخرة التي ألفها أساطين أئمة التفسير من وجيز وبسيط وصنفها أسرة التّقرير والتّحرير من شامل ومحيط وسوّغت له إفادتها للمقتسبين من أنوارها الرّائقة نفسيراً وتقريراً

139 Aḥmad Ḥamdī ibn Muḥammad as-Sarāyī al-Bosnawī (šejh Ahmed Hadžijamaković) je sin Muhamed-ef. Hadžijamakovića, šejha i muderisa Gazi Husrev-begova hanikaha u Sarajevu, pogubljenog pod Goricom 28. augusta 1878. godine zbog otpora austro-ugarskoj okupaciji. Rođen je u Sarajevu 1870. godine. Ruždiju i medresu je završio u Sarajevu, a potom nauke nastavio u Carigradu, gdje je ostao 14 godina, slušao najglasovitije alime u Sultan-Fatihovoj medresi i dobio idžazetnamu od as-Sayyida Ḥasana Fahmija. Po povratku u Sarajevo 1900. godine, zauzeo je mjesto svoga oca u Hanikahu i obavljao dužnost šejha i muderisa. Jedan od njegovih najboljih učenika bio je Muhamed Seid Serdarević. Šejh Ahmed-ef. Hadžijamaković je umro 20. aprila 1931. godine (v. *Spomenica*, str. 157-158; Muhamed Hadžijamaković, "Porodica Hadžijamakovića" *Anali* GHB, XVII-XVIII, str. 295-302).

nepoznati kaligraf (možda i sam Muhamed Seid Serdarević), a svojim potpisom i pečatom iz 1320/1902. godine ovjerio Ahmed-ef. Hadžijamaković. Na pečatu je čitljivo ime (أحمد حمدي).

44. *Idžazetnama* hadži hafiza Asim-ef. Sirće,¹⁴⁰ sina hafiza Ahmeda Izzet-ef. o položenom hifzu.¹⁴¹ Nalazi se na listovima 1b-6a u rukopisu br. R-10312. *Idžezetnamu* je izdao njegov otac, hafiz Ahmed Izzet-ef. Sirćo, sin Ibrahima el-Bosnevija el-Medenija,¹⁴² 16. zu-l-kadeta 1327/1909. godine. *Idžazetnamu* je potpisao i svojim pečatom ovjerio hafiz Ahmed Izzet-ef. Sirćo, sin Ibrahimov. Na pečatu je čitljivo ime (حافظ أحمد). *Idžazetnamu* su, kao svjedoci, potpisali i svojim pečatima ovjerali još peterica hafiza.¹⁴³

140 Hafiz 'Ašim Šafā-ef. ibn ḥāfiẓ Aḥmad 'Izzat-ef. Sīrko-zāde (Sirćo), rođen je u Sarajevu 6. maja 1892. godine. Obavljao je dužnost mujezina, muallima, imama i hatiba u više sarajevskih džamija te profesora kiraeta u Gazi Husrev-begovoj medresi. Dužnost drugog imama Begove džamije obavljao je od 1934-1965. godine. Imao je lijepu kolekciju rukopisa, od kojih se četrdesetak nalazi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu. Umro je 23. oktobra 1970. godine, a ukopan je na mezaristanu "Bare" (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 54).

141 حفظ على القرآن العظيم ولدي وابني حافظ عاصم صفي أفندي بن حافظ أحمد عزت أفندي سيركو زاده... ففاز ببلوغ المأمول فوق المراد وقد حررت له هذا السند عند فراغ حفظه القرآن بالتمام... وإني استخرت الله تعالى وأجزته بما يجوز لي وعني قراءة ورواية من هذا الطريق... كما أجازني به أستاذي موحيك لوله جي حافظ مصطفى

142 Ḥāfiẓ Aḥmad 'Izzat-ef. ibn Ibrāhīm Sīrko-zāde (Sirćo) al-Bosnawī al-Madanī obavljao je dužnost prvog mujezina i muarrifa u Begovoj džamiji, muallima Begova mekteba i imama Než-zade džamije (Dol) na Vratniku. Prema nizu svojih učitelja navedenih u ovoj *idžazetnami*, hifz je završio pred hafizom Mustafa-ef. Muhićem (Luledžijom). Umro je 12. maja 1915. godine, a ukopan je na mezaristanu "Grličića brdo" (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 54; Haso Popara: "Iz rukopisnog blaga Gazi Husrev-begove biblioteke, *Idžazetname* kurra hafiza Asim-ef Sirće", *Preporod*, br. 9/851, od 1. maja 2007., str. 34).

143 Imam Begove džamije, kurra hafiz Asim-ef. Džafić, na čijem pečatu je čitljivo ime (عاصم بن محمد جافيج), kurra hafiz Hamdi-ef. Berberović, na čijem pečatu je čitljivo ime (حافظ حمدي بن حسين بربرويچ), hafiz Mustafa-ef. Luledžija, na čijem pečatu je čitljivo ime (حافظ سليمان), hafiz Sulejman-ef. Čučak, na čijem pečatu je čitljivo ime (حافظ إبراهيم). Pored njih, *idžazetnamu* su svojim pečatima ovjerala još dvojica hafiza, čija imena na pečatima nisu čitljiva.

45. *Idžazetnama* Nezira Hadžiomerovića¹⁴⁴ iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹⁴⁵ Nalazi se na listovima 1b-8a u rukopisu br. R-10311. *Idžazetnamu* je izdao Ḥusayn ibn Ḥalīl as-Sīwāsī (iz Sivasa u Turskoj), u srijedu, 16. džumade-l-ahira 1329/1911. godine. Na listu 8a, nalazi se bilješka učitelja i njegov potpis. Na pečatu je čitljivo ime (حسين سيواسي). Na listu 8b nalazi se ovjera Kotarsko šeriatskog suda u Visokom od 18. novembra 1925. godine.

46. *Idžazetnama* hafiza Hasan-ef. Handžića, sina Abdulahova¹⁴⁶, iz racionalnih i tradicionalnih znanosti.¹⁴⁷ Nalazi se na listovima 1b-11b u rukopisu br. R-3243. *Idžazetnamu* je izdao kurra hafiz Muhamed Vejsil-ef. Pinjo, sin Ibrahimov¹⁴⁸, u Istanbulu 1332/1913. godine. Napisao ju je *nashī* pismom hafiz ‘Uṭmān ibn ‘Alī, a svojim potpisom i pečatom ovjerio hafiz Muhamed Vejsil-ef. Pinjo. Na pečatu je čitljivo ime (محمد ويسل).¹⁴⁹

144 Bosnalī Nađir Hadžiomerović obavljao je dužnost upravitelja i muderisa Junuz Čauševe medrese u Konjicu sve do svoje smrti 1940. godine (v. *Takvim* za 1983., str. 179-180; Refik Hadžimehanović, "Konjic-grad na Neretvi", *Preporod*, 1972., br. 47, str. 13).

145 منهم العالم... بوسنه لي نذير حجي عمرويج قد حضر مجلس هذا المسكين ولازم تقرير درسه منذ شهر وسنين... واستفاد لدى نبذة من العلوم العقلية والنقلية ثم استجازني أن يروى ما تلقاه لدى ويستند ما صح عنى... فأجزت له كما أجازني... السيد أحمد حمدي بن مصطفى الجهاء شنبوي

146 Ḥāfiẓ Ḥasan ibn ‘Abdullāh Bosnawī as-Sarāyī (Handžić) rođen je u Sarajevu, a visoku naobrazbu stekao je u Istanbulu. Obavljao je dužnost vojnog imama u Zagrebu, gdje ga je i zatekla smrt 1917. godine. Ukopan je na groblju "Mirogoj" u Zagrebu (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 39).

147 ومنهم حافظ حسن بن عبد الله البوسنوي السرايبي موطناً ومسكناً... قد حضر في عدة من الأعوام مجلس هذا الأعوام واستوعب من العلوم كلياتها وجزئياتها وحصل منها معقولاتها ومنقولاتها حتى... اقترح على بعد الإستخارة بالإستجازه... فأجزت له إجازة عامة

148 Qurrā ḥāfiẓ Ḥasan ibn Muḥammad Waysil ibn Ibrāhīm al-Bosnawī (Pinjo) rodom je iz Sarajeva. Nakon austrougarske okupacije Bosne, odselio se u Tursku i živio u Istanbulu, gdje je stekao visoku naobrazbu i radio kao profesor u srednjim školama. Umro je poslije 1352/1933. godine (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 39; Bilješka Mehmeda Handžića na listu 2a u rukopisu br. R-3243).

149 Vidi: Lavić XIV, 7887, str. 71.

47. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Sirće, sina hafiza Ahmeda Izzet-ef.¹⁵⁰, iz kiraeta po djelima *Tuhfa al-atfāl* i *al-Urğūza al-ğazariyya*.¹⁵¹ Nalazi se na listovima 8b-15b u rukopisu br. R-10312. *Idžazetnamu* je izdao kurra hafiz Asim-ef. Džafić¹⁵² iz Sarajeva, 12. rebiu-l-evvela 1332/1913. godine. Napisao ju je svojom rukom i ovjerio svojim potpisom i pečatom kurra hafiz Asim-ef. Džafić. Na pečatu iz 1323/1925. godine čitljivo je ime (عاصم بن محمد جافيچ).

48. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Sirće, sina hafiza Ahmeda Izzet-ef.¹⁵³ za učenje kasida¹⁵⁴ *ad-Dimyāṭiyya*¹⁵⁵ i *al-Burda*.¹⁵⁶ Nalazi se na listu 16b u rukopisu br. R-10312. *Idžazetnamu* je izdao kurra hafiz Asim-ef. Džafić, sin

150 Isto kao u bilješki br. 140.

151 قرأ على القرآن العظيم... حافظ عاصم صفى أفندي بن الفاضل الصالح حافظ أحمد عزت أفندي سيركو بتحفة الأطفال والأرجوزة الجزرية على قراءة الإمام أبي بكر عاصم بن أبي النجود الأسدي الكوفي وعلى رواية أبي عمر وحفص بن سليمان الكوفي ومن طريق أبي محمد عبيد بن الصباح النهشلي... فقد حُزرت له هذا السند عند فراغ قرائته القرآن بالتمام ليعلم كل من اطع عليه من الخاص والعام أنني استخرت الله تعالى وأجزته بما يجوز لي وعني قراءة ورواية من هذا الطريق

152 Qurrā hāfiz ‘Āsim-ef. ibn Muḥammad Ġāfić al-Bosnawī al-Madanī rođen je u Sarajevu 1866. godine. Prilikom okupacije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske 1878. godine, njegov otac Muhammed je poginuo kod Kaknja u borbi s okupacionim trupama. Nakon zauzeća Sarajeva, mladi Asim, koji je tada imao 12 godina, odselio se u Tursku 1879. godine. Nakon majčine smrti (1889) odselio se u Medinu i tamo se školovao 17 godina, gdje je od najpoznatijeg karije toga vremena šayḥa Yāsīna ibn Aḥmada al-Ḥiyārija dobio idžezetnamu za hiḏz po sedam kiraeta. Po nagovoru prijatelja vratio se u Sarajevo 1904. godine, gdje je obavljao dužnost imama Begove džamije, a neko vrijeme i mudževvida u Kuršumlji (Gazi Husrev-begovoj) medresi. Umro je 17. februara 1921. godine, a ukopan je na mezaristanu "Budakovići" (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 41 ; *Spomenica*, str. 145-146).

153 Isto kao u bilješki br. 140.

154 فقد التمس مني ولدي الفالح الصالح حافظ عاصم أفندي بن الفاضل حافظ أحمد أفندي الملقب بسيرجو زاده أن أجزيه بقراءة المنظومة المسماة بالدمياطية في أسماء الله الحسنى للعارف بالله الشيخ شمس الدين الدمياطي والمنظومة المسماة بالبردة في مدح خير البرية... للعارف بالله أبي عبد الله محمد بن أبي سعيد البوصيري... وأجزته بقراءتهما... كما أجازني به سيدي... رئيس العلماء ومفتي الشافعية في بلد الله الحرام الحبيب حسين بن السيد محمد الحبشي

155 *Al-Qaṣida ad-dimyāṭiyya fī at-tawassul bi asmā’ Allāh al-ḥusnā* (spjev o Božjim lije-pim imenima) na arapskom jeziku je spjevao Šamsuddīn Muḥammad ibn Aḥmad ad-Dimyāṭī, umro 921/1515. godine (v. Kaḥḥāla VIII, str. 260).

156 Hvalospjev u pohvalu poslanika Muhammeda, s.a.v.s., *al-Kawākib ad-durriyya fī madḥ ḥayr al-bariyya*, poznat je i pod nazivom *Qaṣida al-Burda*. Spjevao ga je na arapskom jeziku Šamsuddīn Muḥammad ibn Sa’īd ibn Ḥammād ibn Muḥsin ibn ‘Abdullāh al-Buṣīrī, rođen 608/1211., umro 694/1294. Nazvan je po Poslanikovom, s.a.v.s., ogrtaču *Burda*. (v. Kaḥḥāla IX, str. 28-29).

Muhamedov¹⁵⁷, u Sarajevu 12. rebiu-l-evvela 1332/1913. godine. Napisao ju je svojom rukom i ovjerio svojim potpisom i pečatom kurra hafiz Asim-ef. Džafić. Na pečatu iz 1323/1925. godine čitljivo je njegovo ime (عاصم بن محمد جافيج).

49. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Sirće, sina hafiza Ahmeda Izzet-ef.¹⁵⁸, iz hifza na sedam kiraeta.¹⁵⁹ Nalazi se na listovima 1b-14a u rukopisu br. R-7577. *Idžazetnamu* je izdao kurra hafiz Hamdi-ef. Berberović, sin Husejina iz Sarajeva, 15. šabana 1341/1923. godine. Napisao ju je kaligraf Muhamed Behaudin Sikirić,¹⁶⁰ a potpisao i svojim pečatom ovjerio hafiz Hamdi-ef. Berberović. Na pečatu je čitljivo ime (حافظ حمدي بن حسين بربرويچ). *Idžazetnamu* su, kao svjedoci, potpisali i kurra hafizi Šakir-ef. Tuzlo,¹⁶¹ Fehmi-ef. Gušić¹⁶² i Mehmed Teufik-ef. Okić.¹⁶³ Ovaj posljednji je stavio i pečat na kome je čitljivo ime (السيد محمد توفيق).

157 Isto kao u bilješki br. 152.

158 Isto kao u bilješki br. 140.

159 وكان ممن انتظم في هذا السلك... الشيخ حافظ عاصم أفندي بن حافظ أحمد أفندي البوسني الشهير بسيرجو زاده في بوسنة سراي... وقرأ على القرآن العظيم الشأن والمزينة بالقراءات السبع من طريق حرز الأمانى والشاطبية... وأجزته بالقراءة والاقراء في أي مكان حل وأي قطر نزل بما يجوز لي وعني رواية وتلاوة من طريق السبعة وأنا الفقير إلى الله الواحد الغني حمدي بن حسين بربرويچ البوسني السرايبي

160 Isto kao u bilješki br. 108.

161 Kurra hafiz Šakir-ef. Tuzlo rođen je u Sarajevu 1940. godine. Hifz je završio pred svojim ocem 1854. godine, a nakon toga otišao u Istanbul, gdje je na školovanju proveo 10 godina. Po povratku iz Istanbula obavljao je dužnost mualima, imama i hatiba u više sarajevskih džamija. Na *idžazetnami* se potpisao kao *reis-il-mahfil* u Gazi Husrev-begovoj džamiji i imam Čekrekči Muslihudinove džamije. Na ahiret je preselio 1934. godine u 96. godini života. Ukopan je na mezaristanu "Grličića brdo" (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 44).

162 Kurra hafiz Fehmi-ef. Gušić rođen je u Karahisararu u Turskoj 1879. godine, gdje su mu roditelji odselili nakon austrougarske okupacije Bosne. Osnovno obrazovanje je završio u Karahisararu, a nastavio u Istanbulu, gdje je i završio hifz na sedam kiraeta. U Banju Luku je došao 1911. godine, tu se oženio i ostao živjeti i raditi sve do smrti 1967. godine. Ukopan je u haremu Sofi Mehmed-pašine džamije u Gornjem Šeheru (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 114).

163 Kurra hafiz Mehmed Teufik-ef. Okić rođen je u Jajcu 1870. godine. Osnovno obrazovanje, ruždiju i hifz završio je rodnom mjestu, a medresu u Banjoj Luci, gdje mu je muderis bio hafiz Ibrahim-ef. Maglajlić, kasniji reisu-l-ulema za Jugoslaviju (1930-1936). Školovanje je nastavio u Istanbulu 1885. godine, gdje je od Ali Zejnulabidina Alasonijalija dobio profesorsku *idžazetnamu*, a od Ibrahima Hakija *idžazetnamu* za

50. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Sirće, sina hafiza Ahmeda Izzet-ef., za učenje zbirke salavata *Dalā'il al-bayrāt*.¹⁶⁴ Nalazi se na listu 18b u rukopisu br. R-10312. *Idžazetnamu* je izdao aš-šayḥ Ibrāhīm ibn Aḥmad, Faqīh al-Madanī¹⁶⁵ u Sarajevu 9. redžeba 1344/1926. godine. Napisao ju je svojom rukom i ovjerio svojim potpisom i pečatom Ibrāhīm ibn Aḥmad, Faqīh al-Madanī. Na pečatu je čitljivo ime (إبراهيم فقيه).

51. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Sirće, sina hafiza Ahmed Izzet-ef. za učenje virda poznatog pod nazivom *Rātīb*, a koji je sastavio as-Sayyid 'Abdu'llāh al-Ḥaddād.¹⁶⁶ Nalazi se na listu 19a u rukopisu br. R-10312.

sedam kiraeta. Po povratku u Bosnu radio je kao muderis na Osman-kapetanovoj medresi u Gračanici. Godine 1910. izabran je za člana Ulema medžlisa i na tom je položaju ostao sve do smrti 18. novembra 1932. godine. Ukopan je na mezaristanu "Grličića brdo" (v. Fazlić, *Hafizi*, str. 230).

164 فقد التمس مني الأخ الأديب... الحاج حافظ عاصم أفندي بن الفاضل حافظ أحمد أفندي... أن أجزيه بقراءة دلائل الخبرات في الصلاة على أشرف الكائنات... وأجزته بقراءتها... كما أجازني بقراءتها... السيد محمد أمين رضوان بن المرحوم السيد أحمد رضوان المدني المدرس في حرم سيد ولد عدنان صلى الله عليه وسلم

165 Aš-Šayḥ ḥāfiẓ Ibrāhīm ibn Aḥmad, Faqīh al-Madanī (iz Medine), vodič (*dalīl*) bosanskih hadžija u Meki i Medini, zatekao se 1924/25. godine u Carigradu sa svojim sinom hafizom Ġa'farom. Kako je kemalistička vlast bila kivna na Arape, prijatelji su mu predložili da se privremeno skloni u Bosnu i dali mu preporuku na reisu-l-ulemu Džemaludin-ef. Čauševića i šejha Behauddin-ef. Sikirića. Otac i sin došli su u Sarajevo i konačili u nakšibendijskoj tekiji Nadmlinima. Behauddin-ef. im je ukazao svu moguću pažnju kao starješina tekije, a također i reisu-l-ulema Čaušević. U kratkom vremenu pristiglo je još Arapa koji se nisu mogli vratiti kući, pa su hadži Hasanaga Nezirhodžić i braća Hadžišabanovići smjestili Fakihe u Morića han. Sarajlije su im ukazivale punu pažnju. Zadesio ih je i ramazan pa su učili mukabelu u Begovoj džamiji. Stari Fakih je išao kao bedeluk na hadž za reisu-l-ulemu Šarca. Jednom drugom prilikom je dobio bedel iz Bijeljine, i u fjakeru od Tuzle do Bijeljine, proučio cijeli Kur'an napamet i u Bijeljini učinio hatmu. Hafiz Ġa'fer je dolazio još nekoliko ramazana. Klanjao je teravih-namaz jednu sedmicu kod dr. Mehmeda Spahe, a drugu sedmicu kod braće Hadžišabanovića u Morića hanu. Ikindijsku mukabelu je učio u stanu dr. Vejsila Bičakčića. U znak pažnje prema Sarajevu, hafiz Ġa'fer, koji je kasnije bio upravitelj harema Poslanikove, s.a.v.s., džamije u Medini, dugo je godina pozivao na ručak sarajevske hadžije (v. Fejzulah Hadžibajrić, "Sjećanja sa putovanja na hadž 1969. godine", *Glasnik VIS-a*, XXXII/1969, br. 9-10, str. 395-402; Alija Nametak, *Sarajevski nekrologij*, Bošnjački institut / Nakladni zavod Globus, 1994., str. 75).

166 فقد طلب مني... الحاج حافظ عاصم أفندي بن الفاضل حافظ أحمد أفندي... أن أجزيه بتلاوة راتب القطب الشهيد سيدي السيد عبد الله باعولي الحداد... وأجزته بتلاوته... كما أجازني بتلاوته سيدي المرحوم السيد علي الحبشي... بمسجد الرسول الحبيب صلى الله عليه وسلم

Idžazetnamu je izdao spomenuti Ibrāhīm ibn Aḥmad, Faqīh al-Madanī, u Sarajevu, 10. redžeba 1344/1926. godine. Napisao ju je svojom rukom i ovjerio svojim potpisom i pečatom Ibrāhīm ibn Aḥmad, Faqīh al-Madanī. Na pečatu je čitljivo ime (إبراهيم فقيه).

52. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Sirće, sina hafiza Ahmeda Izzet-ef.¹⁶⁷, iz sedam kiraeta.¹⁶⁸ Nalazi se na listovima 1b-12a u rukopisu br. R-10313. Idžazetnamu je izdao aš-šayḥ Aḥmad Yāsīn ibn Aḥmad al-Ḥusaynī al-Ḥiyārī al-Manšūrī al-Madanī¹⁶⁹ 11. muharrema 1345/1926. godine u Medini. Svojom rukom ju je napisao i potpisao aš-šayḥ Aḥmad Yāsīn i ovjerio ličnim pečatom na kome je čitljivo ime (أحمد يس الخياري). Na listu 12a potpisao se i svoj pečat, kao svjedok, stavio kurra hafiz Mehmed Teufik-ef. Okić.¹⁷⁰ Na njegovu pečatu je čitljivo ime (السيد محمد توفيق). Na istom listu je i službena ovjera idžazetname od strane Ureda medinskog kadije od 11. muharrema 1345/1926. godine. Ovjeru je potpisao qurrā ḥāfiẓ Ibrāhīm ibn ‘Abdulqādir, Barrī-zāde, kadija i muftija hanefijskog mezheba u Medini. Na njegovu pečatu je čitljivo ime (حافظ إبراهيم بري زاده).

53. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Sirće, sina hafiza Ahmeda Izzet-ef.¹⁷¹, iz sedam kiraeta.¹⁷² Nalazi se na listu 12b u rukopisu br. R-10313. Idžazetnamu je izdao Muḥammad ibn Aḥmad Ḥalīl, šejh šafijskog mezheba i imam u Poslanikovoj, s.a.v.s., džamiji u Medini, 11. muharrema 1345/1926. godine. Svojom rukom ju je napisao i potpisao spomenuti šejh.¹⁷³ Na njegovu pečatu je čitljivo ime (محمد بن أحمد خليل).

167 Isto kao u bilješki br. 140.

168 وممن انتظم في هذا السلك... وقام بالجد والإجتهد في تلقي روايات القرآن والأسانيد الشيخ الحاج عاصم بن الحافظ أحمد الملقب بسيركو السرايبي البوسنوي... وقرأ علينا القرآن العظيم الشأن والمزية بالقراءات السبع من طريق حرز الأمامي الشاطبية... وإني استخرت الله تعالى وأجزته بما يجوز لي وعني قرائته وروايته من هذا الطريق في أي مكان حل وأي قطر حل

169 Aš-šayḥ Aḥmad Yāsīn ibn Aḥmad al-Ḥusaynī al-Ḥiyārī al-Manšūrī al-Madanī bio je jedan od najpounatijih karija svoga vremena u Medini. Pred njim je hifz na sedam kiraeta završio i kurra hafiz Asim-ef. Džafić (v. Fazlić: *Hafizi*, str. 41).

170 Isto kao u bilješki br. 163.

171 Isto kao u bilješki br. 140.

172 حضر عندنا بالمدينة المنورة حضرت الحاجي عاصم بن الحافظ أحمد أفندي البوسنوي السرايبي الملقب بسيركو زاده وقرأ علينا شيئاً من القرآن العظيم بالقراءات السبع وقد أجزته كما أجزه بذك شيخه الشيخ أحمد يس الخياري

173 الفقير إلى الله تعالى محمد بن أحمد خليل شيخ الفقهاء وأحد الأئمة الشافعية مسجد خير البرية

54. *Idžazetnama* Mehmeda Handžića¹⁷⁴ iz oblasti hadisa.¹⁷⁵ Nalazi se na listovima 1b-2b u rukopisu br. R-139. *Idžazetnamu* je izdiktirao¹⁷⁶ i potpisao aš-šayḥ ‘Abdullāh ibn ‘Alī Āli Yābis an-Nağdī¹⁷⁷ 1349/1930. godine u Kairu, a *nashī* pismom ispisao sam Handžić.

55. Prepis iste *idžazetname*. Nalazi se na listovima 21b-27a u rukopisu br. R-2650. Prepisao ju je iz originala sam Handžić¹⁷⁸ po povratku u Sarajevo, u mjesecu rebiu-l-evvelu 1950/1931. godine.¹⁷⁹

56. *Idžazetnama* Mehmeda Handžića, koju mu je, pred odlazak na hadž u Meku 1349/1930. godine, izdao egipatski učenjak as-Sayyid Aḥmad Rāfi‘ ibn as-Sayyid Muḥammad Rāfi‘ aṭ-Ṭaḥṭāwī.¹⁸⁰ Nalazi se na listovima 34a-35a u rukopisu br. R-2650. Prema Handžićevim riječima, *idžazetnamu* je dobio u usmenom obliku¹⁸¹, a on ju je kasnije, po povratku u Sarajevo sam napisao.¹⁸²

174 Mehmed ibn Muhammad ibn Mehmed ibn Šālih ibn Mehmed al-Ḥaṅṅī al-Bosnawī, poznati muderis, vaiz, mnogostruki pisac, kulturni i javni radnik, rođen 1906., umro 1944. godine u Sarajevu (v. Traljić, IB, str. 114-135).

175 إنّه حضر لدينا... الشيخ محمد بن محمد بن محمد بن صالح بن محمد البوسني المعروف بالخانجي وطلب منّي الإجازة لما قرأته وأجازني به الشيخ محمد عبد الرحمن بن الحافظ عبد الرحيم المباركفوري... قلت قد أجزت الشيخ محمد بن محمد الخانجي المذكور بما أجازني به شيخنا العلامة محمد عبد الرحمن بن الحافظ عبد الرحيم المباركفوري

176 أملاه الفقير إلى الله تعالى عبد الله بن علي آل ياس

177 Aš-šayḥ ‘Abdullāh ibn ‘Alī Āli Yābis an-Nağdī, Handžićev profesor s kojim se u Kairu sprijateljio i koji mu je izdao ovu *idžazetnamu*, učenik je poznatog islamskog učenjaka Muḥammada ‘Abdurrḥmāna al-Mubārakfūrīja (v. Kaḥḥāla V, str. 166).

178 Na kraju *idžazetname* (v. list 27b) stoji Handžićeva bilješka da mu ju je aš-šayḥ ‘Abdullāh ibn ‘Alī izdao u svojoj kući u Kairu pred odlazak na hadž u Meku 1349/1930. godine.

أملى على هذه الإجازة ثم أمضى عليها الشيخ عبد الله بن علي في منزله بالقاهرة... وكان ذلك قبل توجّهي إلى مكة للحج الشريف سنة تسع وأربعين وثلاثمائة وألف

179 Vidi, Dobrača I, 553/2, str. 340.

180 Aḥmad ibn Muhammad ibn ‘Abdul‘azīz aṭ-Ṭaḥṭāwī al-Ḥusaynī al-Qāsimī, poznat pod nadimkom Rāfi‘ī, rođen 1275/1859., umro 1355/1936. godine, poznati je egipatski učenjak i autor brojnih djela (v. Kaḥḥāla II, str. 119-20; Brockelmann S II, 745).

181 فيقول محمد بن محمد الخانجي البوسني: أعلم أنّ لي إجازة من الشيخ العالم الفاضل مسند ديار مصرية في عصره صاحب التأليف العديدة المفيدة السيد أحمد رافع بن السيد محمد رافع الحنفي الطهطاوي المصري أطال الله بقاءه أجازني قبل توجّهي إلى مكة للحج الشريف شفاهاً بكل ما صح له روايته

182 Vidi: Dobrača I, 553/4, str. 340.

57. Prepis *idžazetname* Mehmeda Handžića. Nalazi se na listovima 75a-78b u rukopisu br. R-2650. Idžazetnamu je izdao poznati historičar i učenjak hadisa iz Halepa aš-šayḥ Muḥammad Rāḡib aṭ-Ṭabbāḥ al-Ḥalabī¹⁸³ 21. džumade-l-ahira 1351/1932. godine i poslao poštom, nakon što mu se Handžić obratio pismom¹⁸⁴, u kome ga je obavijsetio da je pročitao njegovo djelo *al-Anwār al-ḡaliyya fī muḥtaṣar al-asbāt al-ḥalabiyya* i zamolio ga da mu izda idžazetnamu. Prepis idžazetname Handžić je sačinio u zadnjoj dekadi mjeseca redžebe 1351/1932. godine.¹⁸⁵

58. *Idžazetnama* nekog Bahā'uddīna, potomka aš-šayḥa Šamsuddīna al-Ḥarīriya¹⁸⁶ iz hadisa.¹⁸⁷ Nalazi se na listu 185b u rukopisu br. R-3789. Idžazetnamu je izdao i svojom rukom napisao Aḥmad ibn Ibrāhīm ibn Aḥmad az-Zar'ī ad-Dimašqī aš-Šāfi'ī.¹⁸⁸ Nema podataka o godini izdanja, ali se sa sigurnošću može tvrditi da je to bilo prije 1055/1645. godine.¹⁸⁹

59. Opća *idžazetnama*¹⁹⁰ Šāliḥa Sa'duddīna ibn Ibrāhīma ar-Rušdīja.¹⁹¹ Nalazi se na listovima 170b-180a u rukopisu br. R-8618. Idžazetnamu je izdao ḥāfiẓ as-Sayyid Muḥammad al-Ġālib ibn Muḥammad al-Amīn al-Islāmbūli¹⁹²,

183 Muḥammad Rāḡib ibn Maḥmūd ibn Hāšim aṭ-Ṭabbāḥ al-Ḥalabī, rođen 1292/1875., umro 1370/1951. godine, poznati je historičar i muhaddis iz Halepa. Pisac je više djela od kojih mu je najpoznatije *al-Anwār al-ḡaliyya fī muḥtaṣar al-asbāt al-ḥalabiyya* (v. Kaḥḥāla X, str. 305-306).

184 Prepis tog pisma nalazi se na listovima 79a-80a u rukopisu br. R-2650.

185 Vidi: Dobrača I, 553/8, str. 341.

186 Bahā'uddīn Naḡl aš-šayḥ Šamsuddīn al-Ḥarīrī aš-Šāfi'ī

187 وأجزت له أن يروى عني صحيح البخاري وسائر ما يجوز لي روايته بشرطه المعتبر عند أهله

188 Aḥmad ibn Ibrāhīm ibn Aḥmad az-Zar'ī mawlidan ad-Dimašqī manša'an aš-Šāfi'ī mazhaban.

189 Budući da je, prema bilješki iznad unvana u rukopisu br. R-3798 u kome se nalazi, te godine rukopis bio u vlasništvu Ahmad-age Bošnjaka (Vidi: Dobrača I, 418, str. 260-261).

190 معلّم القرآن صالح سعد الدين بن ابراهيم الرشدي عامله الله بلطفه العزيز... قد حضر في عدّة من الأعوام مجلس هذا العاجز... وحصل من منقولات الفنون ومعقولاتها... أجزته اجازة عامّة بأن يروى ما يصح روايته عني ويستند الى ما وقع ابتداءه مني في أي وقت شاء وفي أي مكان شاء على أي شخص يشاء بشرط أن يراعى الشّروط المعتبرة عند أهل الرواية والذّراية

191 Šāliḥ Sa'duddīn ibn Ibrāhīm ar-Rušdī, čija nam je biografija nepoznata.

192 Ḥāfiẓ as-Sayyid Muḥammad al-Ġālib ibn Muḥammad al-Amīn al-Islāmbūli, vaiz u džamiji Nusretiji u Istanbulu.

najvjerovatnije 1276/1859. godine u Istanbulu.¹⁹³ Na kraju idžazetname (v. list 186b) nalazi se vlastoručna bilješka i potpis učitelja¹⁹⁴, a ispod bilješke i otisak ličnog pečata na kome je čitljivo ime (السيد محمد الغالب).

60. *Idžazetnama* Šāliḥa Sa‘duddīna ibn Ibrāhīma ar-Ruṣḍija¹⁹⁵ iz hadisa, tefsira i drugih tradicionalnih i racionalnih znanosti.¹⁹⁶ Nalazi se na listovima 180b-186b u rukopisu br. R-8618. Idžazetnamu je izdao ḥāfiẓ as-Sayyid Muḥammad al-Ġālib ibn Muḥammad al-Amīn al-Islāmbūlī¹⁹⁷ u mjesecu rebiu-l-ahiru 1276/1859. godine u džamiji Nusretiji u Istanbulu. Na kraju idžazetname (v. list 180a) nalazi se vlastoručna bilješka i potpis učitelja, a ispod bilješke i otisak ličnog pečata na kome je čitljivo ime (السيد محمد الغالب).

61. *Idžazetnama* kurra hafiza Mustafe-ef. Luledžije¹⁹⁸ iz deset kiraeta.¹⁹⁹ Nalazi se na listovima 5b-32b u rukopisu br. R-9355. Idžazetnamu je izdao poznati egipatski karija ‘Abdulmun‘im ad-Dasūqī, u petak 28. zu-l-kadeta 1280/1864. godine u Meki. Na kraju idžazetname (v. list 32b) nalazi se 5 otisaka pečata učitelja na kojima je čitljivo ime (عبد المنعم الدسوقي).

193 Budući da mu je te godine u džamiji Nusretiji u Istanbulu izdao i idžazetnamu iz hadisa, tefsira i drugih tradicionalnih i racionalnih znanosti.

194 كتبه فقير آلاء ربّه... السيد محمد الغالب ابن محمد الأمين الاسلامبولي الواعظ يوم الجمعة بجامع نصرت بطوبخانه في شهر ربيع الآخر من شهور سنة ست وسبعين ومائتين وألف من هجرة من له العزّ والشرف.

195 Isto kao u bilješci pod br. 191.

196 معلّم القرآن صالح سعد الدّين بن ابراهيم الرّشدي أسعده الله القويّ العزيز... أخذ عنّي كتاب الجامع الصّحيح... وطلب منّي الاجازة به وبغيره من الكتب الستّة والتفسيروسائر كتب المعقول والمنقول ممّا يجوز لي وعنّي روايته بشرطه المعتر عند أهل الأثر... فاستخرت الله وأجزته بجميع ذلك رجاء دعوة منه في ظهر الغيب وعملا بقوله عليه السلام من كثّر سواد قوم فهو منهم

197 Isto kao u bilješci pod br. 192.

198 Al-Ḥāḡḡ Muṣṭafā ibn al-marḥūm Rāšid (a na margini: Lulaḡī al-ḥāḡḡ ḥāfiẓ Muṣṭafā) iz Sarajeva, čija nam je godina rođenja nepoznata. Obavljao je imamsku dužnost u Iplidžik Sinanovoj džamiji (Širokac) i muallima u Esnafskom mektebu u Oprkanju. Po njemu se ta ulica i zvala Luledžina. Pred njim je hifz završio hafiz Ahmed Izzet-ef. Sirćo, a potpisao se i kao svjedok u idžazetnami njegovog sina hafiza Asim-ef. Siće Na njegovom pečatu čitljivo je ime حافظ مصطفى (Vidi bilješke pod br. 142 i 143). Preselio je na ahiret 1916. godine, a ukopan je u mezaristanu "Hendek" (v. Fazlić: *Hafizi*, str. 38).

199 وقد قرأ على الحāḡ مصطفى ابن المرحوم راشد من أهالي بوسنه ختمة كاملة للقراءة للعشرة من طريق الشاطبية والدرة... فاستجازني فأجزته بأن يقرأ ويقرئ في أي مكان حلّ وفي أي قطر نزل بشرطه المعتر عند علماء القراءات

62. *Idžazetnama* kurra hafiza Asim-ef. Džafića²⁰⁰ iz sedam kiraeta.²⁰¹ Nalazi se na listovima 1b-25a u rukopisubr. R-9354. *Idžazetnamu* je izdao aš-šayḥ Yāsīn ibn Aḥmad al-Ḥiyārī al-Manšūrī al-Madanī²⁰² u ponedjeljak 14. džumade-l-ula 1315/1897. godine. Prema bilješci na kraju, kaligrafskim slovima, *nashī* pismom ispisao ju je Aḥmad ibn Ḥalīl, glavni šerijatski pravnik i zamjenik imama šafijskog mezheba u Poslanikovoj, s.a.v.s, džamiji u Medeni.²⁰³ Na kraju *idžazetname* (v. list 25a) nalazi se otisak ličnog pečata učitelja na kome je čitljivo ime (يس أحمد الخياري) i dva otiska pečata prepisivača-kaligrafa na kojima je čitljivo ime (الراجي رحمة ربّه الجليل عبده أحمد بن خليل).

63. Prepis *idžazetname* aš-šayḥa Yāsīna ibn Aḥmada ibn Mušṭafe al-Ḥiyārīja al-Manšūrīja al-Madanīja²⁰⁴ iz sedam kiraeta.²⁰⁵ Nalazi se na listovima 25b-27a u rukopisu br. R-9354. *Idžazetnamu* je izdao aš-šayḥ al-Ġuraysī Ḥasan ibn Muḥammad Budayr, šejh šafijskog mezheba i halvetijskog tarikata koji je, kako se iz teksta *idžazetname* vidi, tada stanovao na Azheru.²⁰⁶

Ključne riječi: *Idžazetnama*, *iğāzatnāma*, *iğāzat*, *sammāʿ*, diploma, dozvola.

200 Aš-Šayḥ ‘Āšim-efendī ibn Muḥammad ibn ‘Abdullāh al-Bosnawī aš-šahīr fī baladihi as-Saray bi Ġāfik (Džafić). Vidi pod bilješkom br. 143.

201 وقرأ على القرآن العظيم الشأن والمزينة بالقراءات السبع من طريق حرز الأماني والشاطبية... وأجزته بما يجوز لي وعني قراءة ورواية من هذا الطريق ليكون له سندا بقراءة القرآن واقراءته كما أخذه عني بالتحقيق

202 Isto kao u bilješci pod br. 169.

203 كتبت بقلم الفقير إلى الله تعالى أحمد بن خليل شيخ الفقهاء بالمدينة المنورة ونائب الأئمة الشافعية بمسجد خير البرية

204 Isto kao u bilješci pod br. 202.

205 وبعد فيقول العبد الفقير المعترف بالعجز والتقصير حسن بن محمد بدير الجريسي بلدا الشافعي مذهباً الخلوي مشرباً الأزهرى إقامة قد جاء إلى ولدنا العمدة الفاضل... الشيخ يس بن أحمد الخياري بن مصطفى الخياري المنصوري بلداً وطلب مني أن أجزه بما تلقاه عن شيخه... الشيخ محمد الأبياري وهو قد قرأ عليه القرآن العظيم من طريقى الشاطبية والذرة فاستخرت الله تعالى وأجزته اجازة صحيحة بأن يقرأ ويقرىء في أي مكان حل وأي قطر نزل بشرطهما المعترف عند علماء الأثر

206 NAPOMENA: *Idžazetname* pod br. 58-63 u ovom popisu su naknadno pronađene i nisu hronološki poredane.

Summary

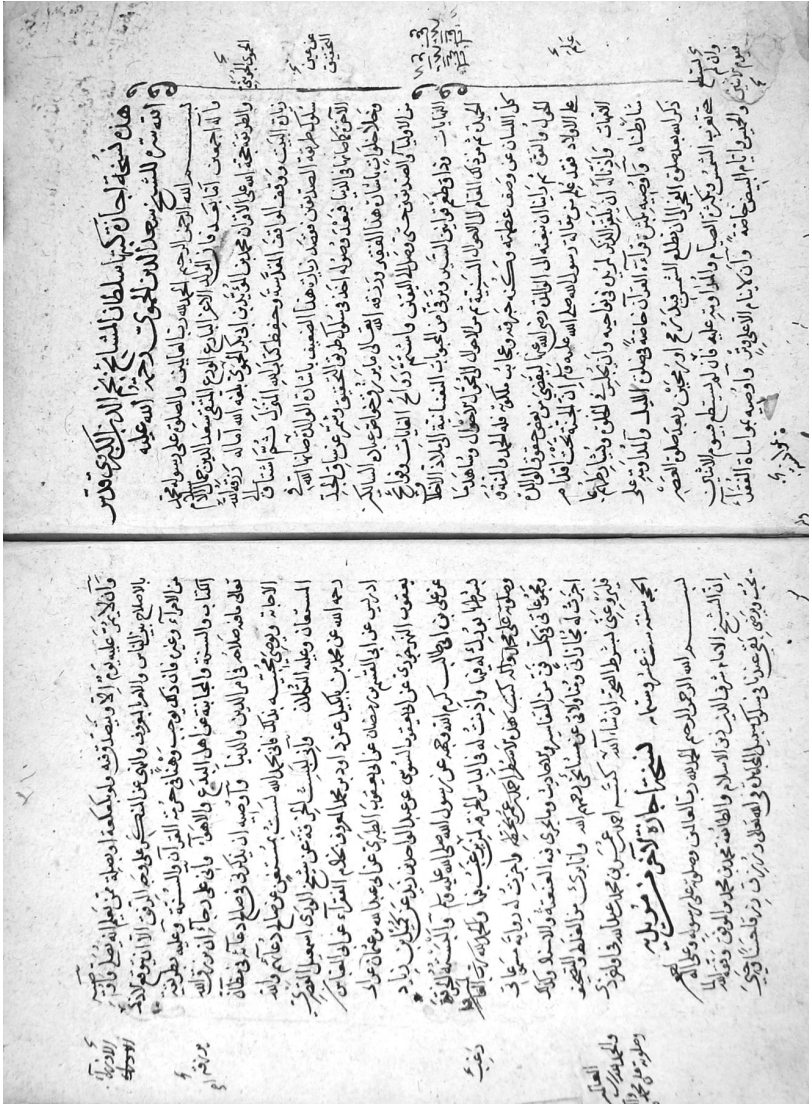
Idžazetnama in the Gazi Husrev-bey's library - Contribution to the study of history of education in Bosnia and Herzegovina -

In the Islamic world there existed a tradition, whereby a teacher issued an *idžazetnama* (diploma) to his pupil who followed his lectures. Apart from the name of the student, the scientific field for which he receives his *idžazetnama*, the place and year of issuing, the teacher regularly cited not only his own name and the name of his teacher, but very often names of the teachers who dealt with that scientific field, further up to the founder of that discipline. That line of the teachers, very often went up to Prophet Muhammed (P.B.U.H.). With careful analysis of the line of teachers in the *idžazetnama* of our alims we can establish the line of scholars who brought certain Islamic disciplines to this region. Because of that, apart from *vakufnamas*, *idžazetnamas* present a primary document for teaching history of schooling, education, and in general, the cultural history of Bosniaks. Since then up to now, there is no published list / register of *idžezatnamas* from the manuscripts in the Gazi Husrev-bey Library in Sarajevo. Because of the fact that such a record could be used as a basis for further research, we believe that such a record is needed indeed. As a sample for this work, register of *vakufnamas* prepared by late Zejnil ef. Fajić, some twenty years ago could be studied.

In the manuscripts of the Gazi Husrev-bey library, there are 63 *idžazetnama* from different fields. Even though most of them originated from the period of the Ottoman Empire, all of them are written in Arabic language. They originate from the wider region of Samarqand and Derbent, trough Mecca, Medina, Cairo, Halep, Istanbul, Skopje, Prizren, Sarajevo and Mostar, and up to Oglavak and Fojnica, in a period which spans more than half a millennium. Among them, the oldest one which aš-šayḥ Aḥmad b. ‘Umar b. Muḥammad al-Ḥiwaqī, Nağmuddīn al-Kubrā, founder of the *kurbavij’s* or *golden* sufi order, in the year 616/1220 issued to his student aš-šayḥ Sa’duddīn Muḥammad b. al-Mu’ayyad al-Ġuwaynī, from an autograph in the year 850/1448 in Derbent, copied by Muḥamed b. Maḥmūd

al-Husaynī aš-Šafiī ad-Darbandī. For better view of the *idżazetnama* in this record they are arranged chronically, by date of issue or copy, and not by scientific field.

In this record, 16 *idżazetnamas* from the Archive collection of the Gazi Husrev-bey's Library not included even though they existed and they are elaborated.

Prilog 1 (Vidi pod br. 1 u ovom popisu)

الغيب

Prilog 2 (Vidi pod br. 39 u ovom popisu)

الحمد لله الذي علنا ما لم نعظمه واسعدنا بتعليم
 العالمة وما كرمنا ونظم بالمعالمات الشرعية
 مصالحي الاناء وضبط بالمعالمات الشرعية
 قواعدا للحكام وجعل النماء ورثة الانبياء الطفا
 والصلوة والسلام على محمد المرشد الامم
 وعلى آله واصحابه العالمين بشريعة النبي الخاتم
 فسبحان من تاهت افوها في فينيد صغله
 وقدرته وباهت لاحلام بالباء العجز

عن

عن آكتناه ذاته وعرفان سريرة تشهد
 ان الاله لا اله الا الله وحده لا شريك له
 شهادة الملكة واولى العلم ونشهد
 ان سيدنا محمد عبده ورسوله الذي شهد
 بعلو شأنه وسمو مكانه المبدى لهم اماما
 فاعلم وفقك الله واننا الطاعة ان التسبب
 النبيل كرامات العلية والقامات السنوية
 والراتب لهية والسعادة الابدية هو الخلق
 بجلية الافهام والتجلى بجلية الافهام
 والترقي برقى العلماء الاعلام ذبيرنا
 السعادة الاولى ويوصل الى السيادة الاخرى
 وهو عظمة عظمى عند اولي النعمى وقد
 مدح الله تعالى العلماء في كتابه الاحلى

Prilog 3 (Vidi pod br. 42 u ovom popisu)